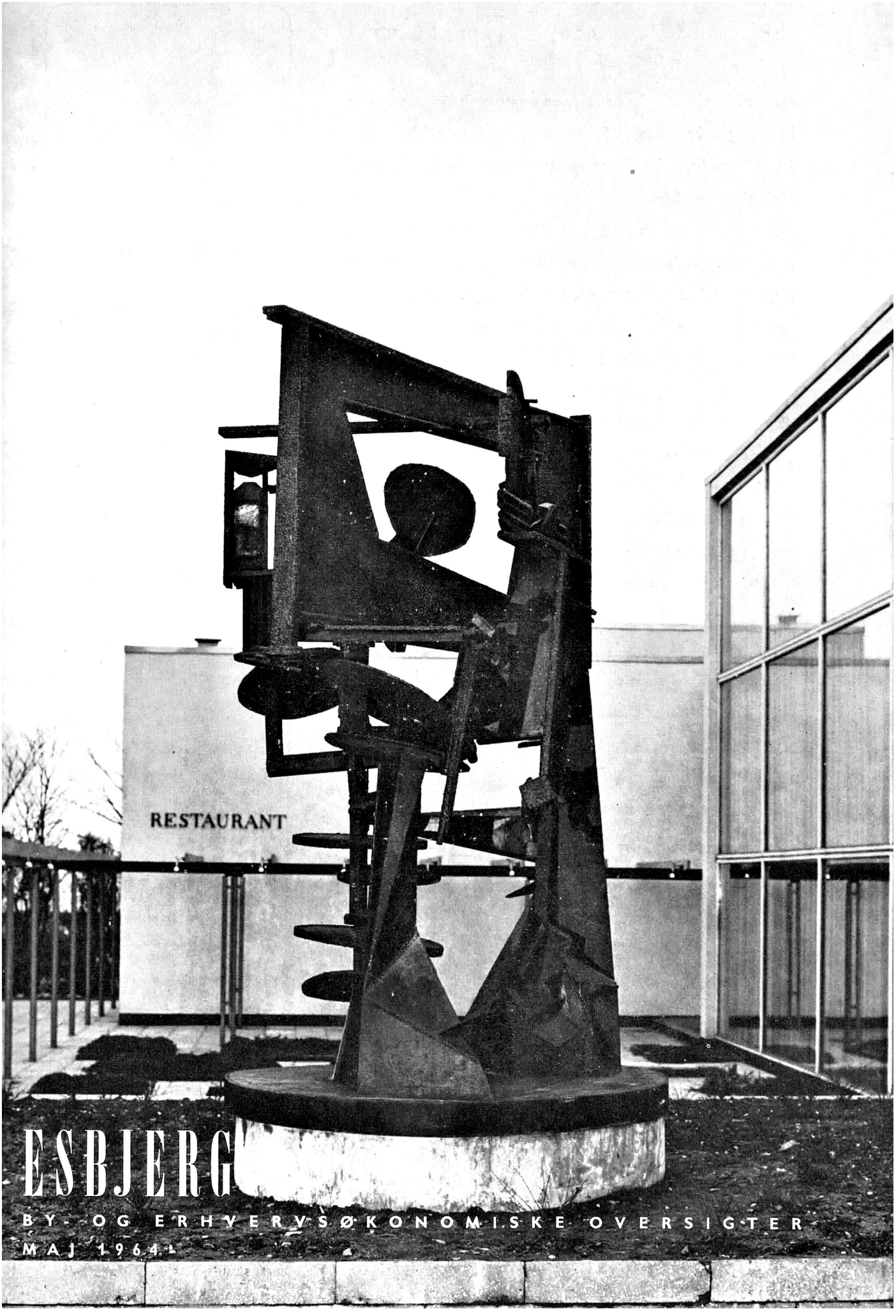


ESBJERG

BY- OG ERHVERVSØKONOMISKE OVERSIGTER

MAJ 1964

Overalt i Danmark er der i disse år en meget stærk aktivitet. Der nybygges og ombygges inden for erhvervslivet, på de sociale områder, i boligbyggeriet, inden for transportvæsenet — for blot at nævne nogle vigtige områder.

Esbjergegnen har sin store andel af denne aktivitet — endog en større andel end indbyggertallet egentlig berettiger til. Forklaringen herpå ligger først og fremmest i, at befolkningstilvæksten er meget stor på denne egn, næsten dobbelt så stor som gennemsnittet for hele landet. Byen bliver imidlertid også i stigende grad et *naturligt* centrum for et større og større opland i kraft af havnen og dens betydning især for Syd- og Sønderjylland som import- og eksporthavn.

Der er derfor et meget stort behov for investeringer i byen og dens omegn. Egnens borgere skal have tag over hovedet, uddannelse til børn og unge, beskæftigelse til de voksne, pleje af de syge og de gamle, muligheder for at udnytte fritiden.

Ind imellem kan disse store, uafvendelige investeringskrav godt give både stat og kommune vanskeligheder, især naturligvis af økonomisk, men også af arbejdskraftmæssig art. Hidtil er disse problemer blevet løst på god måde og uden at lægge større byrder på egnens befolkning, end det er tilfældet i landets andre egne. Det lykkes nok også i fremtiden.

Esbjergs gode venner, der får disse skrifter, vil derfor også i de kommende numre kunne læse om store projekter på havnen, i skolevæsenet, inden for efteruddannelsen, i boligbyggeriet og mange andre steder. Vi tror endog, at tempoet i vore investeringer og størrelsen af dem bliver sat op i de kommende år.

Henning Rasmussen

viceborgmester M. F.

»ESBJERG«

er udgivet af Esbjerg byråd og Esbjerg erhvervsråd og redigeret af stadsdirektør Borchorst og erhvervsrådssekretær Ejgil Rasmussen.

Heftet bringer by- og erhvervsøkonomiske artikler og oversigter fra Esbjerg by. Det udsendes gratis til interesserede ved henvendelse til ekspeditionen: Esbjerg erhvervskontor, Torvet, telefon 2 55 99.

INDHOLD

Forsiden:
Skulptur i byparken udført af Robert Jacobsen.

Forord ..... side 2

Dansk fiskeri får sit museum i Esbjerg ..... » 3

Arkæologi og expansion... » 6

Ud over byens grænser ... » 10

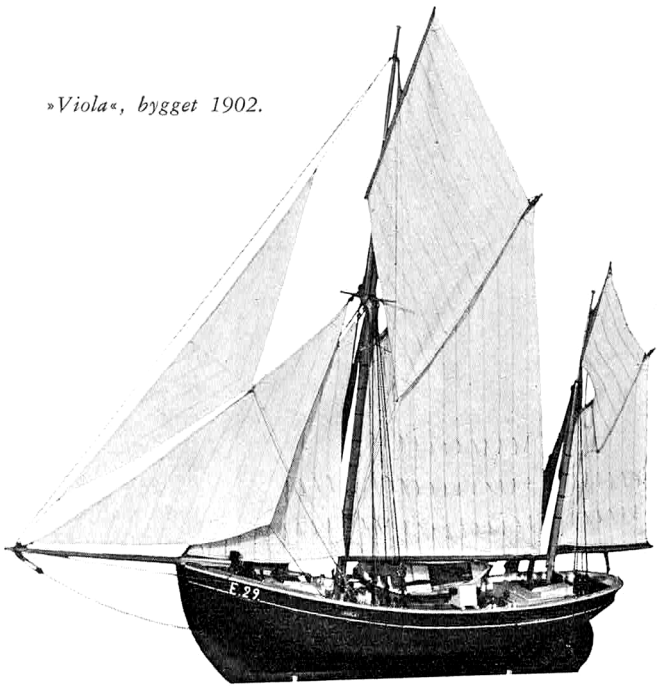
Fiskerihavnsudvidelsen ... » 15

Sygehusudviklingen ..... » 23

Indkomstforholdene i 1962 » 31

Majstemning i byparken... » 36

Dansk fiskeri får sit MUSEUM i Esbjerg



»Viola«, bygget 1902.

AF LEKTOR ARNE ESPEGAARD

For 2 år siden stiftedes i Esbjerg en landsforening med det formål at skabe og drive et fiskeri- og søfartsmuseum i Esbjerg, således at forstå, at museet for fiskeriets vedkommende skal tage sig af hele landet, men for søfartens vedkommende kun af det sydvestlige Jylland.

Man stod ingenlunde på bar bund, idet man straks overtog Esbjerg Museums omfattende fiskeriafdeling, ligesom man også har modtaget enkelte genstande, der har med fiskeri at gøre, fra andre lokalmuseer, og indsamlingen langs kyster og vandløb har siden starten indbragt nær ved 1.000 nye genstande. Af Danmarks mangfoldige fiskerbyer og fiskerlejer har man til dato nået at besøge skønsmæssigt en fjerdedel, så der er endnu mange lofter og redskabsskure at gennemrode for museumsfolkene.

De nuværende samlinger er, i det omfang pladsen tillader det, opstillede i samme bygning, hvor også lokalmuseet har plads, Finsensgade 1.

At skaffe museet ordentlige lokaler, hvor det kan udfolde sig og blive, hvad det har foresat sig: Et museum for hele det danske fiskeri i al dets brogede mangfoldighed — det er museumsforeningens største problem, men herom senere.

Selv på sin nuværende stærkt begrænsede plads kan museet yde den besøgende et indtryk af i hvert fald én side af det danske fiskeri: Det vestjyske, som det former sig langs hele den lange krumme kystlinje fra Grenen til vadehavet ved den tyske grænse.

Lad os følge en gæst gennem samlingerne, efter at han ved indgangen har erlagt sin krone. Først fanges hans blik vel af den lange række af montrer, der indeholder lutter båd- og skibsmodeller, lige fra den lille »Hjertingkane« til den moderne stålkutter. Vi standser sammen med gæsten foran en montre og betragter f. eks. »æ hwongjæwer« (hornfisken), som man oprindelig kaldte denne bådtype på grund af dens spidse stævn og hele skarpe facon.

Den udvikledes til »æ hawskif«. Det var denne bådtype, der, drevet frem af sejl og årer, var den dominerende i vestkystens fiskeri i tiden fra 1860-80 og sine steder brugtes helt op til århundredskiftet.

I 70'erne skete det afgørende, at man begyndte at bygge dæksbåde i stedet for de åbne »havskibe«. Også dette trin i udviklingen er repræsenteret på museet: Vor gæst standser ved montren med modellen af »Albatros«, en dæksbåd bygget 1885 af Th. Dahls Skibsbyggeri i Esbjerg. Vi ser, at fiskefartøjet nu har fået større drægtighed og langt større sejlføring, mens årerne er forsvundet.

Gæsten går frem gennem rækken af modeller, og selv om han måske har travlt, så standser han alligevel foran »Viola«, en usædvanlig smuk sejler, bygget 1902 af Raun Bybergs Skibsbyggeri (tidligere Th. Dahl) i Esbjerg. Han beundrer den høje, flotte sejlføring og opdager, at fiskefartøjet allerede nu har en lille motor, og at det er forsynet med »dam«, d.v.s. et rum til levende fisk, der fik frisk iltet havvand gennem små huller i bunden af skibet. Dambådene var i flere årtier den almindeligste type både i Esbjerg og på en række andre pladser.

Som den foreløbige slutsten på udviklingen af større og større fiskefartøjer har vi stålkutterne, og også de er repræsenteret her, nemlig i form af Claus Sørensens »Vestjysk Pioner«, bygget 1957 på eget værft i Esbjerg. Her ser vi et karakteristisk træk i vore dages moderne fiskefartøjer: Det gamle styrehus, der i sin allerprimitiveste form var et simpelt bræddeskur agter, er nu erstattet af en brolignende konstruktion med mange bekvemmeligheder for skipper og besætning, svarende til den, der findes i coasterne. Mandskabsbeboel-



En gammel fisker, der forlængst har rundet de 80, viser på fiskerimuseet, at han endnu kan »ese« med sandorm (sætte dem på kroge). Krogene tages af splidstokken (i forgrunden) og ordnes efter esningen på bakketruget, hvis ene ende han støtter med knæene.

sen er altså flyttet agter i overensstemmelse med en længst stedfunden udvikling i handelsflåden.

. Vor gæst ville måske gerne se lidt af den almindelige søfart, men han skuffes. Hvad vi har, er næsten alt opmagasineret, men han kan dog smile til en fyldig trædame, der for snart hundrede år siden sad som gallionsfigur i stævnen af et stolt fartøj som et billede på hin tids kvindeideal.

Og nu ser han et panorama i en stor glasmontre. Det er de nu længst forsvundne fiskerboder ved Nymindegab. Til disse primitive boder, rejst ude i klitterne, kom fiskerne i sæsonen med deres »esepiger« (piger, der satte madding på krogene og udførte lignende arbejde for fiskerne). I disse boder fik både fiskere og esepiger deres nødtørftige søvn, her spiste og esede de, udenfor behandledes fisken og gjordes rede til forsendelse, tran kogtes, og redskaberne repareredes. Panoramaet viser i plastiske modeller livet, som det formede sig en dag i fisketiden. Man ser, der er travlhed, og dog tid til en spøg.

Gæsten forlader nu modellernes lilleputverden og vender sit blik mod en stue, der nødtørftigt er møbleret og udstyret som et fiskerhjem for ca. 70 år siden. Her er gamle simple møbler, samlet fra fiskerhjem langs kysten: bord, stole, slagbænk, og ved siden af den sidste står fiskerens sømandskiste med et maleri på undersiden af låget af den sejler, han har faret med som ung. Kisten er brunmalet som tegn på, at indehaveren er fuldbefaren, havde pløjet verdenshavene (grønskollingerne måtte nøjes med grøn maling på kisten). På bordet ligger et halvfærdigt net, som han er i færd med at binde, samt bødenåle og »skel« (filerpinde), som han bruger hertil. På den anden ende af bordet er hans »tavserulle« fæstet, et apparat, som man brugte til at fremstille »tavser« på, de korte snore fra langlinen til krogen. Foran bordet står »esebænken«, hvor maddingen blev sat på krogene.

Her ser gæsten altså enkelte af redskaberne i brug, men langs væggene findes en mængde andre med en kort forklaring på brugen. Her finder han landets største samling af hummertejner, lystre, kenseslag m. m. Og se nu f. eks. de sjove »mudderskøjter«, som står der i hjørnet! — De brugtes af ålestangerne i Ho Bugt, når de ved ebbe vovede sig ud på flakkerne. De er af træ, ca. 1 alen lange og har lufttæt rum i snuden; når ålestangeren bandt dem under træskostøvlerne, kunne han — om end med forsigtighed — færdes langt ude på jagt efter ålene, som gemte sig i dyndet.

I det største lokales ene ende finder vi lystre af mange slags, både »flynderpregen«, hvormed man prikkede fladfisk på det lave vand langs kysten, og »piglysteren«, der anvendtes til stangning af ål m. v. Der er selvfølgelig også de nyere »savlystre« i forskellig udførelse og størrelse, og der er »rægen«, og den muligvis deraf udviklede »pryne«, hvormed man »høstede« ål, hvor de gik i bundvegetationen, eller spiddede dem ved at lade redskabet slæbe efter båden. Ved siden af står et par »plumpekøller«, hvormed man om vinteren fik fart i fiskene på fjordbunden, så de løb ind i de under isen udspændte nedgarn. I Limfjorden og andre steder i de indre farvande brugtes de også til at drive fisken ind i vod med.

Oppe under loftet hænger der nogle vod- og trawlmodeller, og billeder langs væggen viser den besøgende et og andet om deres brug. Senere, når pladsforholdene er i orden, agter museet at vise meget mere anskueligt — ved hjælp af »arbejdende« modeller — hvorledes disse og mange andre redskaber fungerer.

Ja — senere! — Sådan må vi gang på gang sige, for pladsproblemet lader sig ikke løse på en studs, men der arbejdes med planer herom, både



»Mudderskøjter« til ålestangning.

i fiskerimuseumsforeningen og i byens styre, og her skal der gives en antydning af, i hvilken retning planerne går.

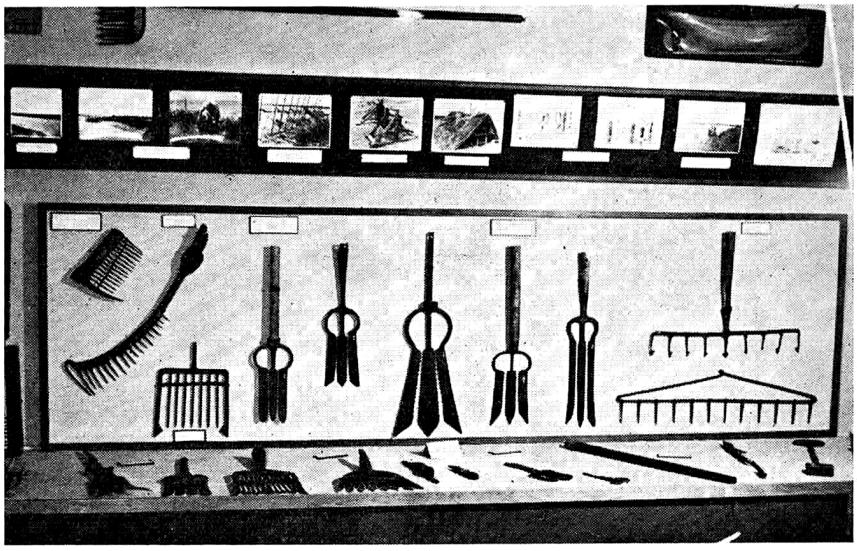
Da der ikke synes at være nogen egnet bygning til leje eller til købs, er der kun én vej: at bygge. Nu er det jo sådan, at Esbjerg havns — og dermed i virkeligheden hele byens — hundredårs jubilæum nærmer sig. Der er kun 4 år til. Selvfølgelig vil byen på en eller anden måde markere jubilæet, og fiskerimuseets bestyrelse har foreslået magistraten, at det sker blandt andet ved at rejse et museum for byens førende erhverv, fiskeriet, et museum, der giver det tilbageblik over udviklingen, som er så naturligt ved en sådan lejlighed.

De planer, som vi har forelagt magistraten, forudser rejsning af et museum bestående af følgende enheder: Et saltvandsakvarium, der viser publikum de fisk, der er genstand for fiskeri i de danske farvande, en bådehal, der kan rumme en samling mindre fartøjer samt visse meget store fiskeredskaber, og endelig en sektion, der indeholder hovedmassen af fiskerigrej, bådmodeller, mindre samlinger inden for søfart, havnevæsen o. l., foruden selvfølgelig kontor, konserveringslokale, magasin og tilsvarende.

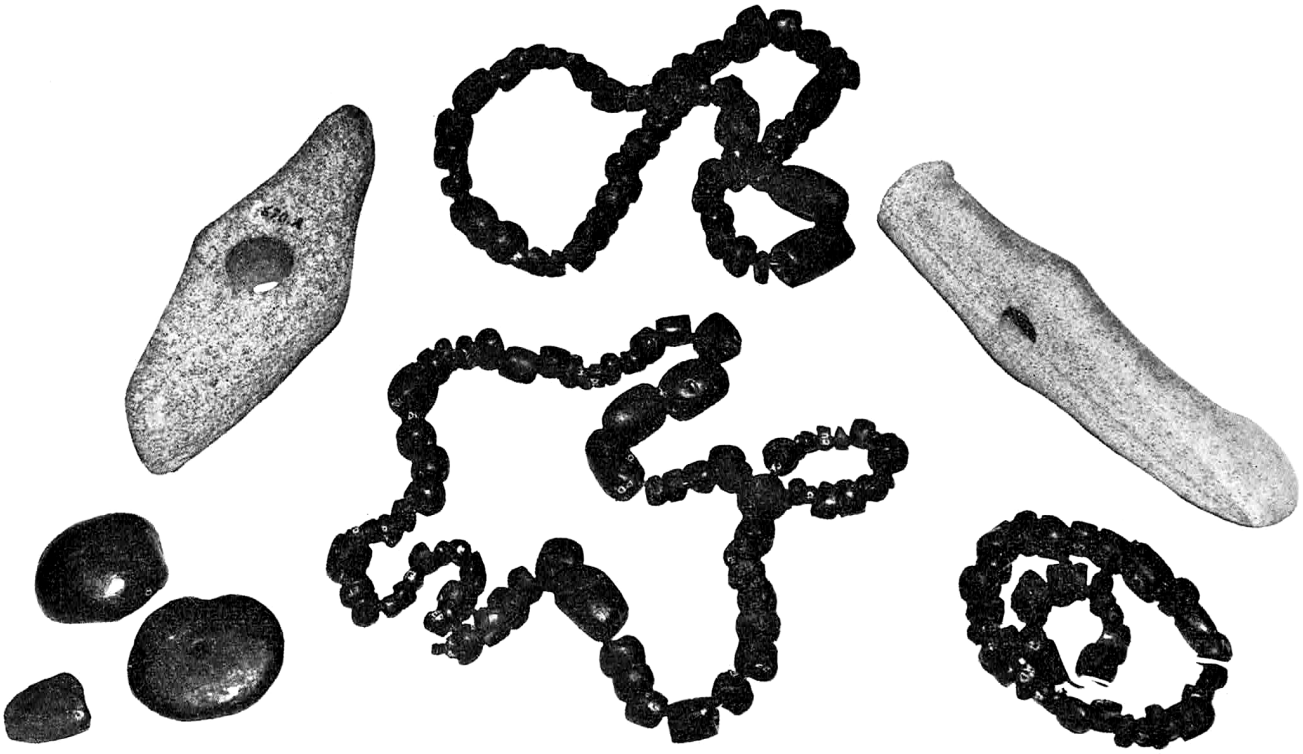
Det er klart, at en institution af denne art ikke blot vil tiltrække publikum fra nær og fjern, men også vil betyde overordentlig meget for byens og oplandets mange skoler og læreanstalter. Derfor indgår det også i planen, at der i fiskerimuseet indrettes et regulært klasseværelse, hvor besøgende grupper af elever med deres lærer kan gennemgå emner inden for fiskeri, søfart eller fiskenes liv — i umiddelbar tilknytning til, hvad de lige har set, og eventuelt kan få med sig ind i klasseværelset til nærmere studium. Endvidere tænkes der skabt mulighed for, at studerende på universitetet kan komme her og få deres obligatoriske kursus i havbiologi, ligesom der kan tænkes et samarbejde med Skallinglaboratoriet.

Et laboratorium til sådanne formål er derfor ligeledes med i planen. Et skitseprojekt er udarbejdet på stadsbygmesterens kontor.

Magistraten har i det hele stillet sig velvilligt til byggeplanerne, og der hersker næppe tvivl om, at der i nær fremtid vil blive taget endelig stilling til, hvornår de kan realiseres. Byplanudvalget har allerede fundet en egnet byggegrund, nemlig trekanten mellem Hjertingvej og Tarphagevej i Esbjergs grønne bælte.



Fiskerimuseets samling af lystre m. m.



Stejlgård ved Bramminge. Karakteristisk gravgods fra enkeltgravstiden ca. 2100 f. K. Ravperlekranse fra kvindegravene og mændenes typiske gravgaver, stridsøkserne af granit og de store ravskiver, der formentlig har været dragttilbehør.

Arkæologi og expansion

AF SNEDKERMESTER NIELS THOMSEN

Det er klart, at et kulturhistorisk egnsmuseum ikke selv kan vælge, hvad det vil beskæftige sig med, dets forskningsmæssige opgaver er forlods bestemte af arten af egnens levn fra forhistorisk og historisk tid. Samtidig ser det lige nu sådan ud, at den øjeblikkelige mangel på faguddannede museumsfolk, som også Esbjerg Museum er stærkt berørt af, virker på den måde, at museerne langtfra kan følge den stedse stigende interesse for egnshistorie og kulturhistorie i det hele taget op.

Det må dog siges, at Esbjerg Museum stort set klarer sig igennem, takket være, at en gruppe mennesker går aktivt ind for at løse de opgaver, der melder sig.

Aktiviteten i de senere år har i høj grad været præget af ikke blot Esbjergs, men også oplandsbyernes, »satelitbyerne«s, stærke ekspansion. Når der bygges, og dermed graves i en jord, hvis muldlag i så høj grad som her i Sydvestjylland dækker oldtids kulturlag, må der komme ting frem, der kan belyse egnens forhistorie. Vel at mærke, hvis arkæologerne kommer med i billedet, mens tid er.

Bedst er det naturligvis at være foran, og det lader sig gøre, når det drejer sig om arealer med én eller flere af egnens mange hundrede nedpløjede gravhøje. Dem kender vi nemlig, fordi størsteparten af dem er registrerede i Nationalmuseets sognebeskrivelser.

Stejlgård.

Derfor kunne Esbjerg Museum, forud for udbygningen af industriarealerne på Stejlgårds jord i Bramminges nordvestlige udkant, foretage en undersøgelse af 6 sådanne højtomter. Arbejdet blev mere omfattende end beregnet, og kun takket være, at Forhistorisk Museum i Århus behjertet greb ind, da det alvorligt brændte på, lykkedes det at få videnskabeligt gode resultater med hjem på tegnebrædderne og til museets montrer.

I de stærkt nedpløjede høje konstateredes flere grave, hvoraf nogle dog var ødelagte ved moderne gravning eller plyndring. I en af højene fandtes dog urørt en mandsgrav med en stridsøkse af granit og en kvindegrav, der indeholdt 143 ravperler. Endnu en kvindegrav afgav 41 ravperler og en flintkniv, mens endelig en mandsgrav indeholdt en meget smuk stridsøkse, vel nok den smuk-

keste, der endnu er tilgået museet, samt 2 store ravskiver og en kniv.

Disse grave var som ventet fra det, vi kalder enkeltgravstid, en periode af yngre stenalder, der især er rigt repræsenteret her på Varde-Esbjerg-egnen. Gravene er de eneste minder om et nomadefolk, der omkring 2100-1800 f. K. rykkede ind i Jylland, hvor de som nævnt især slog sig ned på vore kanter. Formentlig er det nok Vestjyllands brede engdrag, der har tiltrukket det nye folk, kvægavlere, som de jo var.

Andrup.

Andrup by har i de senere år været præget af et intenst byggeri. Boliger, skole og sportsplads.

Museet vidste besked om, at der på et af de byggemodne områder lå resterne af en høj, der formentlig engang sidst i 1800-tallet var sløjfet, men som endnu var synlig som en lav højning i marken.

Ved velvilje fra Skads sogneråds side var det også her muligt at sætte ind, før gadeanlæg, kloakgrøfter og den slags kom til at dominere terrænet.

Det blev en spændende opgave, idet højtomten uventet indeholdt resterne af et kompliceret gravanlæg, der viste, at højen havde været i brug fra tidlig bronzealder (ca. 1500 f. K.) til yngre romersk jernalder (ca. 300 e. K.). Der var, markeret af forskelligartede stenkranse, tegn på i hvert fald 4 byggeperioder.

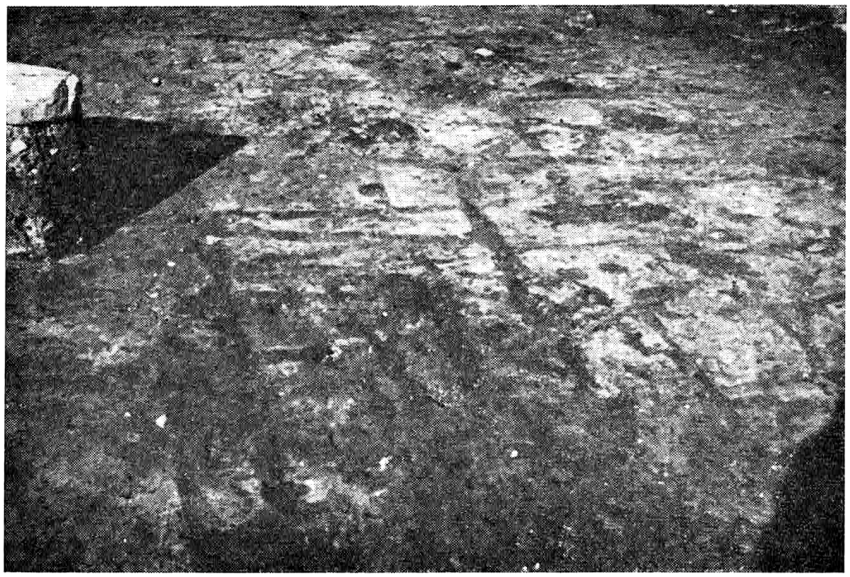
Der kom en del oldsager hjem til museet herfra også. Dels et par fint tilhugne flintdolke fra de ældste gravanlæg, der iøvrigt havde været udsat for gennemrodning, formentlig da højen blev sløjfet, og dels fra de langt yngre grave i højfoden typiske yngre romertids lerkar, rav- og glasperler samt 3 knive af jern.

Det var dog især den indre højs opbygning, der vakte opsigt, og som gjorde, at fagarkæologerne med interesse fulgte arbejdet i de fire måneder, det stod på. Uden om den var der nemlig en stenfyldt ringgrøft, pletvis fyldt med bålrester. Det var tydeligt, at denne grøft havde stået åben i det mindste en tid, inden der byggedes videre med flere gravlægninger og den dermed følgende højudvidelse. Højen må synsmæssigt have præget egnen, mens den var ved magt. Med en diameter på 28-30 meter må den have haft en betragtelig højde.

Arkæologerne fik ud over oldsager og værdifulde iagttagelser i højresterne endnu en godbid med hjem. Det viste sig nemlig, at hele den oprindelige jordoverflade under højen var gennemfuret af mørke ridser på kryds og tværs, minder om stenalderbondens primitive pløjning med den oksetrukne ard. De stod overordentligt skarpt i den lyse undergrund, så graverne var meget glade for dem. Det må dog siges, at ardfurerne ikke er så sensationelle mere, de er efterhånden, især i de senere år, fundet flere



Gravhøjen i Andrup. De indre stenkranse med rester af stensatte grave fra bronzealderen. De mørke aftegninger i kransene er trækul. Formentlig har der som led i et begravelsesceremoniel været brændt bål omkring gravene.



Spor af pløjning på kryds og tværs med arden, oldtidens plov. De mørke striber er blevet til, fordi ardens skær er trængt gennem den tynde muld og efterladt denne i furerne. Ardfurerne her er fundet under Andrup-højen, og må derfor være ældre end den, altså mindst 3500 år gamle.

steder i Jylland. Vi har selv haft fat på dem før, men under andre forhold, under og over jernalderens bopladser.

Omkring Esbjerg.

De overpløjede høje er som nævnt et problem fremover, det skal ingen hemmelighed være, at museet er opmærksom på adskillige af dem i Esbjergs nærmeste, snart byggemodne periferi. F. eks. er der adskillige af dem, markerede som svage, lyse højninger i mulden, på præstegårdsjorden i Jerne og i Veldbæk omkring Skibhøj. Ligeledes er der i en plæne på Esbjerg Højskole, øverst på bakkedraget nord for Holmebækken, dukket en ganske interessant husrest frem fra den tid. Formentlig er det en nedbrændt stald med en ganske kort beboelsesende til staldkarlen. Huset var 7-8 m langt, med en brolægning langs staldens nordside og spor af båsevægge samt et ildsted. Brolægningen bliver nu på højskolens foranledning bevaret, hvor den fandtes som en morsom hilsen 2 kulturperioder imellem.

Jernalderens bopladser.

Med Esbjerg-områdets anden store fundkategori, jernalderbopladserne, ser det anderledes ud. De er almindeligvis ikke synlige i terrænet, og tiest konstateres de først, når gravkoen støder på brolægningerne og de tykke askelag fra de nedbrændte landsbyer, eller når den helt tidlige jernalders sten- og skårfyldte gruber træder frem som mørke fyldskifter, når slæbeskovlen har fjernet muldlaget.

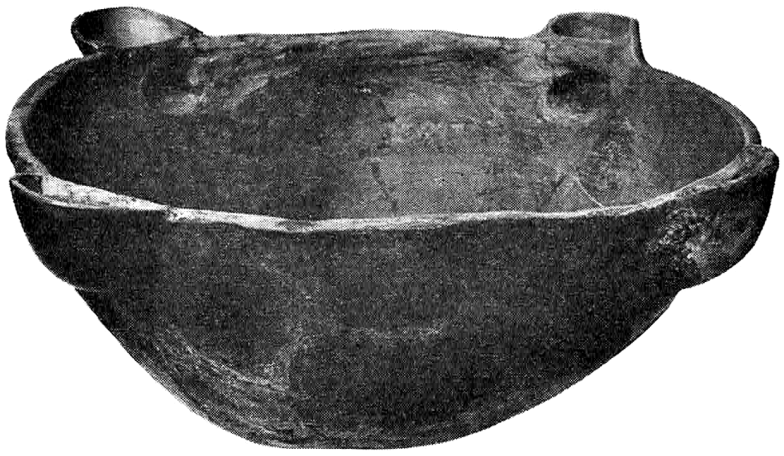
Også her træder lokaliteten Andrup ind i billedet. På de flade skråninger, der på begge sider af hovedvej A 1 flankerer Brixbøl bæk, er der ved byggeri og anlæg af sportsplads påvist og hasteundersøgt et antal af disse gruber, der ofte er de eneste rester af den såkaldte førromerske periodes bopladser. Der er derfra og fra en lignende, mindre undersøgelse i Tarp hjembragt et stort skårmateriale, der i istandsat stand gør sig smukt gældende i museets montrer.

Esbjerg by.

Fund fra disse sidste ca. 500 år f. K. kendes også fra småfund i selve Esbjergs byområde, samt fra Vognsbølparken og Nørreskoven. På én af golfbanerne er der således gjort et videnskabeligt interessant bopladsfund med fint og sjældent skårmateriale.

Det er dog den ældre romerske jernalder, tiden omkring år 0, der særligt gør sig gældende her; der er næppe nogen tvivl om, at der i en periode for et par tusind år siden lå et stort bondesamfund og formentlig en handelsplads her i læ af Fanø og Esbjerg kleve.

Vi har efterhånden fået hold i denne gamle bebyggelse. Den har naturligt været placeret langs de vandløb, der mod nord og øst ligesom indrammer de arealer, der er blevet det moderne Esbjerg. Vognsbøl bæk, eller som den rettelig hedder: Holmebækken, der nu er indgået i parkens grønne områder, men som i virkeligheden har sit udspring helt oppe ved Boldesager bryggeri. Mod øst er det den ikke mere særligt fremtrædende Præstegårdsbæk, der har været jernalderbondens nødvendige vandforsyning.



Hængegryde med »svaleredeører«, fundet i en bopladsgrube i Andrup. Det er beregnet til ophængning over bålet, hvorfor det gjaldt om at skærme bæresnorene mod at brænde over.

Her har de altså boet. Vi kender deres huse ret godt. På et tidspunkt er det hele nemlig brændt ned, og tilsyneladende forladt. Til stor fryd for arkæologerne, der nu i hustomterne finder alle de gode ting, man ellers normalt tager med, når man flytter. Især husholdningens mange lerkar, og det er efterhånden et stort tal af den tids særprægede brugsgenstande, der kan ses på museet.

I Vognsbøl, dér hvor der nu er idrætsanlæg og cykelbane, har der været et stort antal hustomter, og nogle ligger der vel endnu under parkens muldlag. Dette bopladsstrøg har også kunnet spores hen over Spangsbjerggårdens marker, hvor nu den moderne bebyggelse ved Bakkevej og Dalen er skudt op, væsentligt på vandløbets sydskråning. Museet er da også nu gået i gang med udgravningen af et par højtomter netop der. Den ene af dem vil forsvinde helt ved anlægget af den nye Lykkegårdsvej, og det må siges, at den heller ikke virker just flatterende i landskabet. Den har i allerhøjeste grad udtjent. Efter at den en overgang har givet ly for en teglovn, en skæbne mange vestjyske gravhøje iøvrigt har været ude for, husede den under verdenskrigen 1914-18 et muret kartoffelhus med ståldøre, hvis ruiner nu blot venter på vejvæsenets buldozere.

Og dog er en del af den oprindelige høj urørt. Et lodret snit gennem den vestlige del viser en profil, der fortæller en del om højens bygningshistorie. Over en oprindelig sandhøj er der, formentlig i bronzealderen, bygget videre med lyngtørv, omhyggeligt lagt ned med vegetationen nedad og det gråhvide blegsand opad. Et mønster, der tager sig aldeles pragtfuldt ud og alene er gravningen værd. En nedgravning af absolut gammel karakter antyder tilstedeværelsen af en gravlægning, så der kan godt komme overraskelser på dette sted også.

Da kvarteret mellem Langelandsvej og jernbanen blev byggemodnet, var der lejlighed til undersøgelse af en del bopladsrester, mens andre endnu er gemt under plæner og legepladser



Brolagt stald fra Spangsbjerg. Fundstedet dækkes nu af Bakkevejs asfalt, men forinden blev brolægningen flyttet til plænen bag museet. Stalden, der udgjorde østenden af et 13–14 meter langt hus, var 7 meter lang og ca. 5 meter bred, men kun de midterste ca. 3 meter var brolagt. Den særdeles smukt lagte, forsænkede grebning havde et fald mod husets østgavl, således at ajlen kunne løbe ud af huset til et gravet hul udenfor gavlen. Der var i terrænnet omkring stalden her rester af flere huse, der ved hjælp af den fundne keramik med sikkerhed kunne dateres til tiden omkring år 0.

omkring bebyggelsen dér. Det mest markante resultat derfra var, at det forinden anlægget af Langelandsvej blev muligt at udgrave den brolagte staldende af et typisk jernalders langhus. Dengang var det ikke muligt at komme i lag med beboelsesenden af huset, idet denne lå ind under et gartneris fint kultiverede jord. Denne afsluttende undersøgelse skulle dog være inden for rækkevidde, idet Esbjerg kommune har i sinde at bygge en børnehave netop dér.

Den gamle bebyggelse mod øst har især været koncentreret på og om højdedraget ved Strandvejen, idet der ved vejarbejde og lignende flere steder er afsløret nedbrændte husrester, uden at det i noget tilfælde har været muligt at foretage egentlige udgravninger i forbindelse med fundene. Dog er en del keramik reddet. Det er at håbe, at der, når arealerne omkring Baggesens Allé og Strandvejen bliver bebygget, bliver lejlighed til at grave.

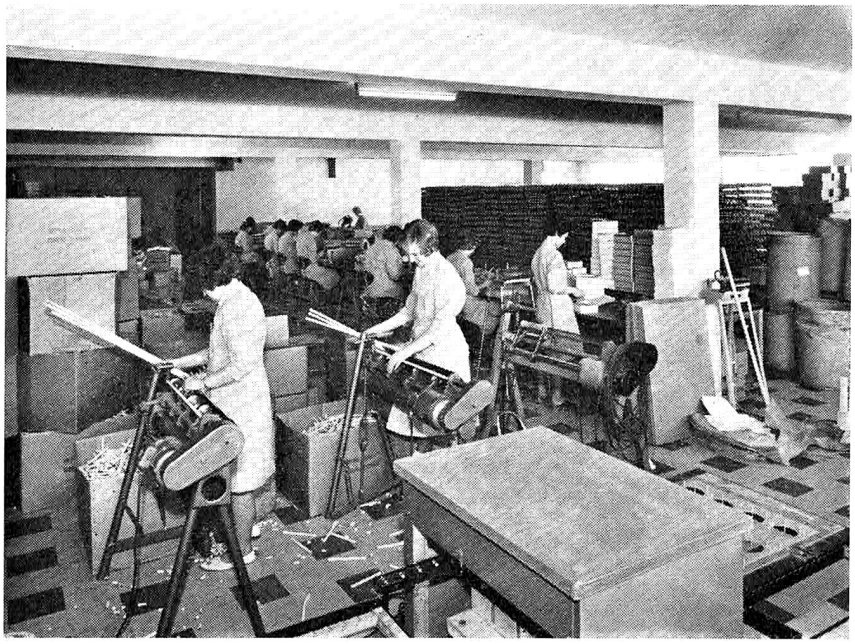
Undersøgelsen af disse husrester, der er mindst lige så vigtig som det at redde de håndgribelige oldsager, har bragt Esbjerg-egnen frem i videnskabens søgelys på grund af en særpræget detaille, de brolagte stalde.

De kendes her i Danmark kun omkring Esbjerg. Længst borte i Kjelst, Myrthue og Sjælborg ved Varde å's udløb i Ho bugt, mens 6 af dem er dukket op og undersøgt i Kjærsing, hvor der nu er lufthavn, i Vognsbøl, i Spangsbjerg og som nævnt i Boldesager på Langelandsvej.

Resultater.

En fremlægning af et museums resultater vil altid være noget i retning af at gøre status. Aldrig noget færdigt.

Fundene, der er kommet ind, og de, der vil komme, er jo blot enkeltheder i et hele. Om man vil, sten til en bygning, der aldrig bliver færdig. Sydvestjylland er unægtelig blevet et af dansk arkæologis brændpunkter, og det må siges, at de senere års arbejde har tegnet et helt andet billede af egnens bebyggelseshistorie end det før gængse. Sammenfattende kan det siges, at det moderne Esbjerg, placeret oven på resterne af nogle årtusinders undergåede kultur, jo blot er en nutids renæssance af fortids storhed.



Kæledyr i 52 lande nyder godt af Hykros damers arbejde.

Det gror, det gror
i vestjysk jord...

-UD OVER BYENS GRÆNSER

hvor ung og livskraftig industri udfolder sig

AF JOURNALIST B. ELM-LARSEN, D. JFB.

Man kan sikkert — uden at tage sig unødig frihed — betragte det som et sundhedstegn for et bysamfund, når dets industrier begynder at flytte ud, eller når fremmede industrier begynder at slå sig ned i dets periferi. Begge dele antyder ekspansion og tro på, at der gives muligheder for udvikling, en jordbund, hvoraf mere kan gro, og en række betingelser, der understøtter eller skaber produktionsevne og afsætningsmuligheder.

Esbjerg kommunes erhvervsøkonomiske tidsskrift foretog i et tidligere nummer en rundtur til en række af de virksomheder, der arbejdede inden for bygrænsen. Denne beskrivelse af byindustrierne var langtfra udtømmende og vil siden blive fortsat. I dette nummer gøres springet ud i omegnskommunerne; men heller ikke denne rundfart gør noget krav på at være blot nogenlunde komplet, og ikke så få firmaer må vente til senere med at deltage i den repræsentative opgave, som løses gennem dette tidsskrift.

*

Det er en solrig, men bidende kold vinterdag udenfor. I fabrikant Høyrup Jessens have udfolder fuglene en forårskåd aktivitet — ligesom på trods, og boltrer sig i plastictingester anbragt omkring klokkeformede genstande, som ser ud til at kunne spises.

Inden for de skærmende ruder ville der være et eldorado for fuglene såvel som for alle andre former for kæledyr, som mennesker knytter sig til. Og i 52 lande verden over kender man fabrikken Hykro og dens 350 forskellige artikler: Foder, legetøj, nødvendighedsartikler til fugle, fisk, katte, hunde, skildpadder o.s.v.

Omsætningen løber op i mange millioner — og kun 3 procent af den skriver sig fra afsætning på det danske marked; men netop her — få kilometer fra Esbjerg havn — skaber den omfattende eksport færre vanskeligheder og kræver færre omkostninger end andetsteds. 40 mennesker samarbejder daglig i virksomheden, og 150 tilvirker hel- eller halvfabrikata i hjemmene — og på fabrikker i Ølgod, København, Skarrehage, Låsby samt i Bryndum forarbejdes plasticting, hundefoder — bl. a. vitaminiseret tyggegummi — sæbe til husdyrvask, molér»grus« til katte, tøjmus, fiskefoder, gummidyr, hundesofaer o. s. v., o. s. v., der enten som halv- eller helfabrikata indgår i de ialt 350 artikler, der bærer Hykros navn ud over verden — forøvrigt emballeret i emballage, som fremstilles specielt på virksomheder i Kolding, Fredericia og Esbjerg.

»Viljen til at ville skaber evnen til at kunne«, står der at læse på et lille

skilt på væggen i fabrikant Høyrup Jessens kontor, hvor borde og skabe viser et repræsentativt udvalg af varekollektionen.

Hele virksomheden er groet ud af en beskeden fugleforretning, som indehaveren begyndte med for 27 år tilbage i Esbjerg, og hvor hver smule, der solgtes, var af tysk tilvirkning. Årsomsætningen udgjorde nogenlunde nøjagtigt dengang, hvad dagsomsætningen udgør i dag. Høyrup Jessen fremstillede snart foder til akvariefisk, og en beskeden eksport kom i gang. Det skete gang på gang — også i årene under krigen —, at man erkendte, at de ting, man solgte, kunne laves bedre, lettere og mere hensigtsmæssige i funktionen — og så ville man, og artikel efter artikel føjedes til egenproduktionen. Land efter land erobredes som afsætningsområde, og en skønne dag var fuglehandleren blevet fabrikant og revet med i en udvikling, der gjorde det nødvendigt at ville for at kunne tumle administration og teknisk ledelse af en virksomhed, der voksede fra dag til dag, og som selv måtte udvikle ekspertice i de fleste af produktionens led, i salgsarbejde og teknik. Flere af de maskiner, der i dag spyer fuglefoder ud i hundredtusindvis af klokkeformede kager, er blevet konstrueret af fabrikanten selv.

Efter krigen, hvor eksporten begyndte at vokse, flyttede man fra Esbjerg til Sædding, hvor den første fabriksbygning opførtes i tilknytning til en privatbolig. Et par udvidelser har været nødvendige, sidst for et par år siden, hvor der rejstes en solid 3-etagers fabrik i jernbeton med 1300 etagemeter, så man i dag råder over 2600 kvadratmeter fabriksplads, lager, kontorer o.s.v. alene i centralvirksomheden.

*

Sækkevognen går vel aldrig af mode; men i en rationaliseret storvirksomhed er den fortrængt til pusleopgaverne, og de primære transportproblemer løses af store, ofte meget komplicerede anlæg. To unge ingeniører i maskinteknik, J. M. Kristensen og J. Th. Jepsen, der begge under uddannelsen havde beskæftiget sig med transportteknik, har slået sig ned i Hjerting og opbygget en fabriksvirksomhed, der i dag beskæftiger 80 mennesker, som disponerer over 1800 kvadratmeter produktionsareal, 550 kvadratmeter lager samt kontorer og tegnestuer — og endda står foran en udvidelse.

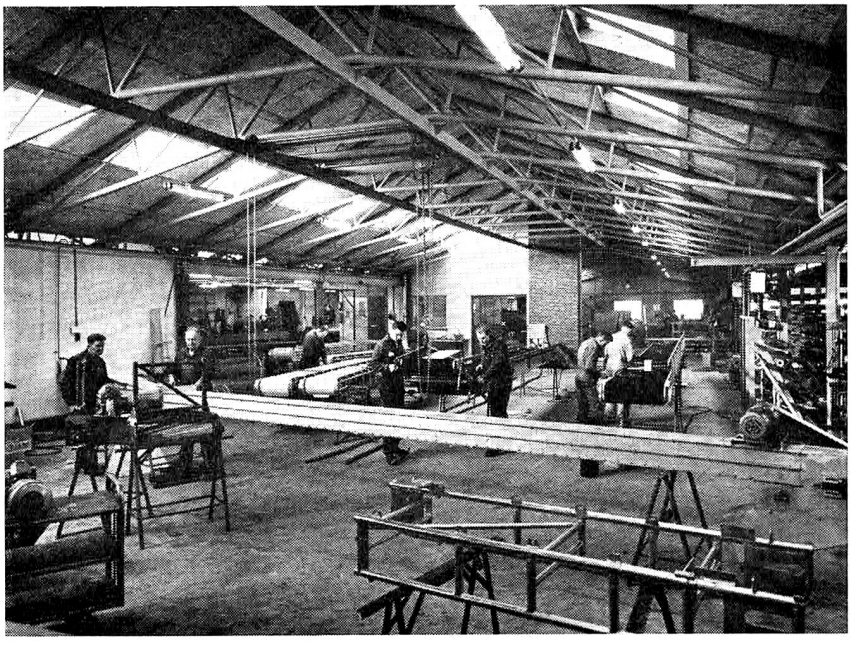
K-J-Fabrikken, som virksomheden hedder, beskæftiger sig med transportanlæg, specielt intern transport på slagterier og filetfabrikker, skibstransportanlæg og køle- og frysehusanlæg.

Virksomheden blev grundlagt i 1955 i Hjerting, efter at ingeniør Jepsen havde startet en tegnestue i Esbjerg, der gav ham for meget at lave, så han måtte søge bistand hos en studiekammerat, ingeniør Kristensen. En kort overgang gav tegnestuen knapt så meget arbejde, som de to ingeniører havde lyst til, og da de begge kendte til transportanlæg, lejede de en smedie i Hjerting og begyndte at lave sådanne anlæg. De tegnede om aftenen og arbejdede om dagen, og arbejdsomheden og nøjsomheden satte sådanne frugter, at man efter 2 års forløb måtte købe jord og bygge selv — en fabriksbygning på 300 kvadratmeter, året efter udvidet med 200 kvadratmeter; næste år måtte man igen udvide med 200 kvadratmeter og 2 år senere med yderligere 1100 for endelig i 63 at føje en udvidelse på 550 kvadratmeter areal til. Og i dag er en ny udvidelse nødvendig og forberedes på tegnebordene.

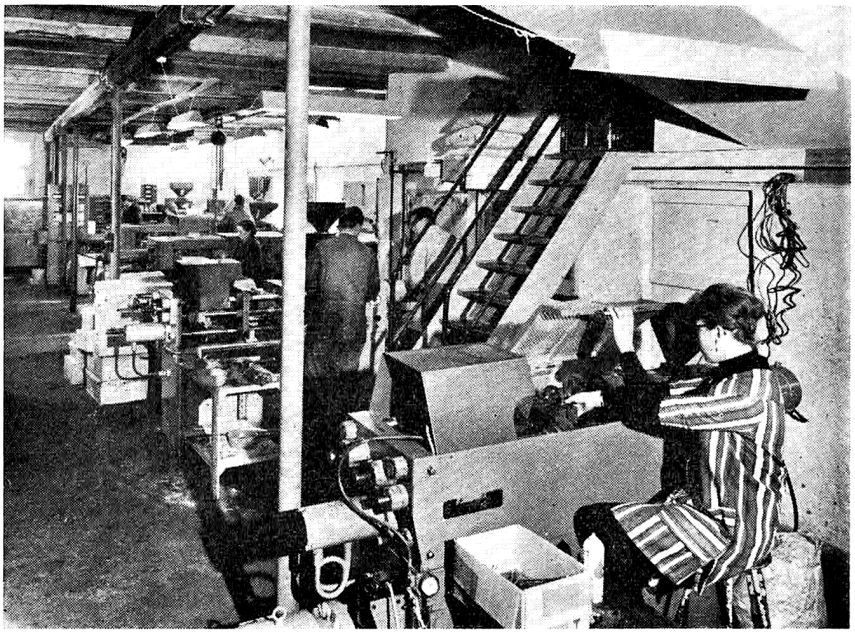
Omsætningen anføres af de to fabrikanter forsigtigt til »flere millioner«, og produktionen fordeles på betydelige egne entrepriser eller underentrepriser for landets mest velrenommerede firmaer, og K-J-Fabrikken er i dag et af de tre største i branchen i Danmark.

For en virksomhed, der nødvendigvis må bygge på en kyndig stab af medarbejdere, kan placeringen i en landkommune byde problemer. Men de har vist sig at være ret små. Der er af og til vanskeligheder med at skaffe svende fra Esbjerg og omegnen. Lærlingene er for flertallets vedkommende bosiddende på egnen omkring fabrikken, og her har man også kunnet hente en særdeles stabil, fast bosiddende gruppe af ikke-faglærte, der er stærkt interessede i at kunne finde fortløbende beskæftigelse nær hjemmet.

Set med fabriksejernes øjne er det største problem boligerne, og man beklager, at boligbehovet for lejligheder i kommunen ikke hurtigere kan imø-



Mange storvirksomheders transportproblemer løses på K-J-Fabrikken.



Plasticgårdens maskiner holdes varme af masseproduktion.

dekommes. Her ligger også en af grundene til, at det stigende behov for arbejdskraft, fabrikken har, ikke helt kan tilfredsstilles i den ønskede takt.

*

For 20 år siden var det kun de kvikkeste, der anede noget om plastic. Og man ville oprigtig talt være dårlig faren uden dette mærkelige, alsidige produkt i året 1964. Plasticgården i Sædding er frugten af den voldsomme interesse, der i de første år efter krigen viste sig for det nye stof, hvis muligheder da var legio, men — viste det sig — langtfra udtømte. Plasticgården er en af de nyere virksomheder, der har valgt at flytte ud i landet, og som nu har udnyttet en af de landbrugsejendomme, som Esbjergs vækst og den dermed følgende udvikling i nabokommunerne har krævet som offer. Fabrikant Alfred Jørgensen, der ejer Plasticgården, drev oprindelig vognmandsforretning i København, og efter i 1948 tilfældigt at have bidt mærke i en plastic-maskine på den engelske udstilling fik han den tanke, at kunne det ikke blive en større forretning, kunne det i hvert fald være sjovt at prøve at lave de nylig fremkomne kuglepenne. Sammen med 2 andre startede han kort efter i en garage i Willemoesgade i København. Efter 2 års forløb købte han sine kompagnoner ud — men blev derefter stillet over for den vanskelighed, at patronpatenterne stillede sig hindrende i vejen for effektueringen af ordrer på 2 millioner kuglepenne, bl. a. til kæmpevarehuset Woolworth, der var kunde. En række husholdningsartikler og forskelligt legetøj kom på produktionsprogrammet, og fra 1953 knyttedes yderligere forbindelse med den foran omtalte fabrik Hykro, der i dag er aftager af 135 forskellige artikler. Ud over disse er der 75 forskellige plasticprodukter på produktionsprogrammet, bl. a. spande, baljer og bakker, og på de nuværende 7 maskiner i virksomheden fremstilles ting i vægte mellem nogle få gram op til tæt på kiloet pr. emne. I løbet af kort tid udvides med en 8. maskine, der kan præstere emner på 1500 gram.

Flytningen fra København — virksomhedens anden flytning iøvrigt — fandt sted i 1961, og i den nedlagte landbrugsejendom fik man 800 kvadratmeter at disponere over. Forinden havde fabrikanten ledt med lys og lygte efter økonomisk overkommelige udvidelsesmuligheder inden for storstadsområdet, men fandt endelig gården i Sædding. På mere end én måde var det et held, for efter flytningen har man kunnet notere en besparelse i fragtudgifterne på mellem 30.000 og 40.000 kr. årligt.

Beskæftigelsen på fabrikken omfatter 18 personer i de stille perioder, 25 i de travle. Hertil kommer yderligere 10 hjemmebeskæftigede, der foretager montering. En væsentlig ting for virksomheden har det været, at adgangen til arbejdskraft har været overordentlig let og ikke til dato har voldt noget hovedbrud. En væsentlig hjælp ved flytningen og under forberedelserne til den er ydet af de lokale myndigheder, fremhæver fabrikant Jørgensen, der ved siden af en omsætningsfremgang til godt 1,5 mill. kr. årligt erklærer sig »absolut tilfreds« med de vilkår, den vestjyske kommune byder den producerende virksomhed.

*

Der findes vist ikke ét menneske i Danmark med syn og sans, som ikke i hvert fald et par gange daglig møder et produkt fra Colorlux i Bryndum kommune ved hovedvej 12 knapt et stenkast fra Esbjergs bygrænse. Benzinselskaber, cigarfabrikker, flaskegasfirmaer, bil- og tæppefabrikker, dagblade, banker, varehuse, forsikringsselskaber, maskinfabrikker o.s.v. slår hver dag året rundt og på hvert eneste sted, hvor der er et forbrugende publikum at tale til, deres navn fast ved lysskilte fra Colorlux. Det er ikke blot et flot forretningsslogan, at denne vestjyske virksomhed er »et lysende eksempel på dansk skiltekunst«. Den er i hvert fald eksemplet på, hvorledes en god idé i løbet af få år overbygges med et millionforetagende.

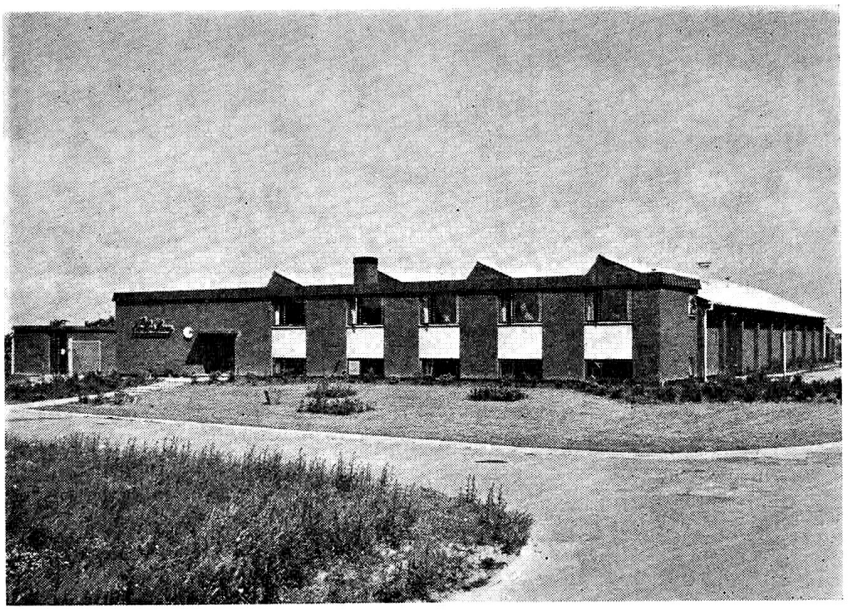
De to fabrikanter, Arne Nielsen og Paul Rasmussen, der havde fået deres faglige uddannelse hhv. i Århus og Ringkøbing, mødte hinanden i en af krigstidens civilforsvarskolonner, og under et møde nogle år efter krigen besluttede de at starte sammen. Det skete på et konditori i Århus, hvor også navn og brevpapir blev udformet — og banken valgte man efter telefonbogen. Hvad banken sikkert siden har været ganske godt tilfreds med!

Man anså Vestjylland for at være underforsynet med lys-reklameskilte, og det var derfor naturligt, at man valgte Esbjerg. De problemer, det særlige klima rejste, kom man meget hurtigt og let om ved. Den 1. maj 1950 rykkede den nyskabte virksomhed med for 225 kr. møbler indkøbt i flygtningelejren i Oksbøl ind i ejendommen Kongensgade 15, hvor de to nybagte fabrikanter, der begge var ungkarle, levede på en sten, noterede første år et driftsunderskud på 17.000 kr., men C. Rasmussens fond ydede et lån, og i endnu et par år stred man med afviklingen af det med det resultat, at man i 1953 kunne købe egen ejendom, som måtte udvides 3 gange, inden man i 1961 flyttede til det nuværende areal i Bryndum kommune lige ved hovedvej 12. Her fandt den første udvidelse sted midt i 1963 — og man er i gang med at gøre den næste færdig, der vil fordoble fabrikkens areal til ialt 3.000 kvadratmeter. I efteråret måtte man oprette et salgskontor i København.

Fra de første skilte fra Colorlux — glas- og jerntingester, der imidlertid opfyldte deres mission — er udviklingen redet stærkt, og størsteparten af produktionen foregår nu i »Perspex«, i perioder med mandskabet i 2- eller 3-holdsdrift for at klare serieproduktionen af lysende talsmænd for 200 landsfirmaer og eksportordrerne, som man sender til Sydamerika, England, Norge, Sverige, flere afrikanske stater, Irland og Schweiz for blot at nævne steder, hvortil der sker faste leverancer. Fabrikkens mandskab, der — inclusive lederne, 3 sælgere og 4 rejsemontører — udgør ca. 50 personer, har i den moderne virksomhed, der vil blive yderligere rationaliseret i forbindelse med den igangværende udvidelse, producerer et meget stort antal reklameskilte.

Efterspørgslen er heldigvis endnu større.

Man føjer til, at det har haft en vis betydning for Colorlux at præsentere sig som en vestjysk virksomhed. Den fornemmelse har bestandig været til stede, at den vestjyske placering af en



Der gemmer sig en stor virksomhed bag Colorlux' lave facade.

eller anden grund har sikret et tillidsforhold til kunderne.

Indadtil hersker der forøvrigt en morsom tradition.

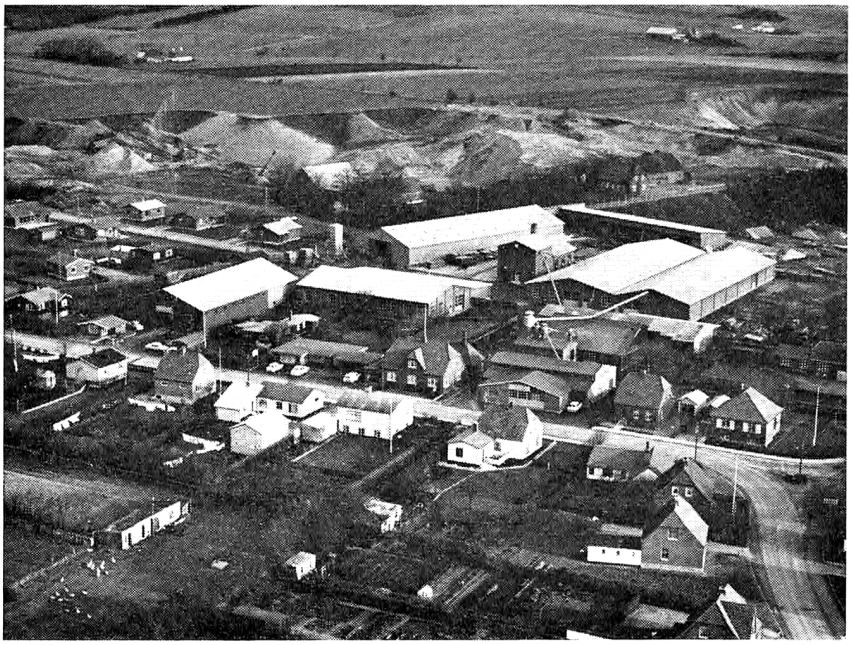
— Da vi gik tre mand på værkstedet inde i Esbjerg, fik vi hver dag formiddagskaffe og eftermiddagskaffe (og undertiden heller ikke andet), fortæller fabrikanterne, men den skik har vi nu holdt ved, og alle ansatte får stadig morgenkaffe med et par rundstykker og en kop eftermiddagskaffe. Virksomheden betaler det; men til gengæld skaber disse kaffesammenkomster direkte kontakt mellem alle, og en mængde problemer når aldrig at blive til »sager«, hverken administrativt eller arbejdsmæssigt, fordi vi ved det, straks der opstår et spørgsmål eller et problem, som kræver overvejelse.

*

Fra de lysende skilte i den moderne, men hyggelige, nye og stærkt ekspanderende fabrik flyttes blikket til Tjæreborg. Den lille vestjyske stationsby mindre end en halv snes kilometer fra Esbjerg er kendt på adskillige pletter af kloden, men foruden den eksport af ferierejsende, som Nordisk Bustrafik sørger for i en forbløffende målestok, finder man her en anden virksomhed, der sikrer menneskers velbefindende nok så lange tidsperioder som rejsebureauet. Der tænkes på Tjæreborg Trævarefabrik, hvis Tjæreborg-huse danner rammen om titusinder af menneskers ferier ved strand og skov og deres hjemmeliv i selvejervillaerne.

Virksomheden blev grundlagt i 1929. Allerede dengang havde man husbyggeri i tankerne, men næsten udelukkende sommerhuse. Efter 10 års forløb var omsætningen blevet 242 huse lige fra 5 kvadratmeters hønsehuse til det, der dengang ansås for en god énfamiliesbeboelse, nemlig et hus på 70 kvadratmeter. Krigen betød et afbræk på alle områder, og fabrikant Hjalmar Balsby blev i de første efterkrigsår syg og måtte overlade styret mere og mere til sønnen, Henning Balsby, der en skønne dag efter soldatertjenesten som 21-årig stod med ansvaret som eneleder for virksomheden og tillige fra december 1959 som økonomisk partner. Henning Balsby var uhyggeligt ung set i forhold til, hvad virksomheden allerede dengang var. Men i løbet af de 9 år voksede omsætningen 42 gange. I forsigtige vendinger nævner man en årsomsætning på 15 millioner, hvoraf 10 pct. hentes hjem fra udlandet.

Et af de områder, man satte ind på efter krigen, var standardisering af byggeelementerne — og af fremstil-



Den centrale del af Tjæreborg Trævarefabriks bygninger og arealer.

lingsmetoderne. Skønt man har 4 sommerhustyper og 12 énfamilieshuse i størrelser fra 69 til 150 kvadratmeter, passer delene fra det ene hus også ind i enhver af de øvrige typer. 12 ingeniører og arkitekter gransker fra dag til dag på tegnestuerne og i de kæmpemæssige bygninger, der holder foreløbig 10.000 kvadratmeter under tag, hensigtsmæssigheden af såvel materialer som udformning og fremstillingsmetoder, og i en række tilfælde har bl. a. Henning Balsby givet idé til maskiner, som løser hidtil uløste opgaver, bl. a. til den såkaldte fingersamling af træ.

Fabrikken optager ialt et areal på 60.000 kvadratmeter, hvoraf bygningerne på de 10.000 kvadratmeter er udnyttet og de udendørs arealer i væsentlig grad taget i brug til oplagring bl. a. af færdige tagkonstruktioner. Virksomhedens vækst betinger, at man nu må rationalisere bl. a. ved indførelse af samlebåndsprincippet på visse produktionsstadier. Også udnyttelse af enkelte specialfirmaer uden for fabrikken må i stigende grad indgå i hele den uhyre indviklede produktionsplan, hvis resultat i virkeligheden er et fuldt færdigt hus, der — adskilt i elementer og pakket i få enheder — kan transporteres til den byggegrund, som køberen på forhånd må eje, og stilles op der på et par uger. Man ønsker ikke at deltage i spekulation, derfor leveres der til folk med grund.

For et par år siden rystede folk på hovedet, da der installeredes kæmpestore og uhyggeligt kostbare maskiner i virksomheden. De maskiner kom nok til at køre, men næppe ret længe, mente man. I dag kæmper de samme skeptikere for at få de samme maskiner til at holde trit med produktionskravene. Hvor man før brugte nogle timer om at håndværksfremstille et færdigt vindue, bruger man i Tjæreborg 38 minutter i dag, og i løbet af en tid er denne tid endda reduceret til ca. 20 minutter, fastslår fabrikant Balsby.

Tempoet og kravene illustreres tydeligt for alle byggesagkyndige, når det nævnes, at produktionen i 1963 omfattede 380 huse, fabrikeret i alle enkeltheder, transporteret og opsat. Gennemsnitsstørrelsen var 100 kvadratmeter. Samtidig produceredes 10 skolepavilloner, 1 i samarbejde med Esbjerg Seminarium, en række skolesagkyndige og med undervisningsministeriet, og resultatet er blevet, at man nu målbevidst arbejder på at udvikle en type af permanente skolebygninger, der kan bygges efter »færdigpakket-hus-systemet«.

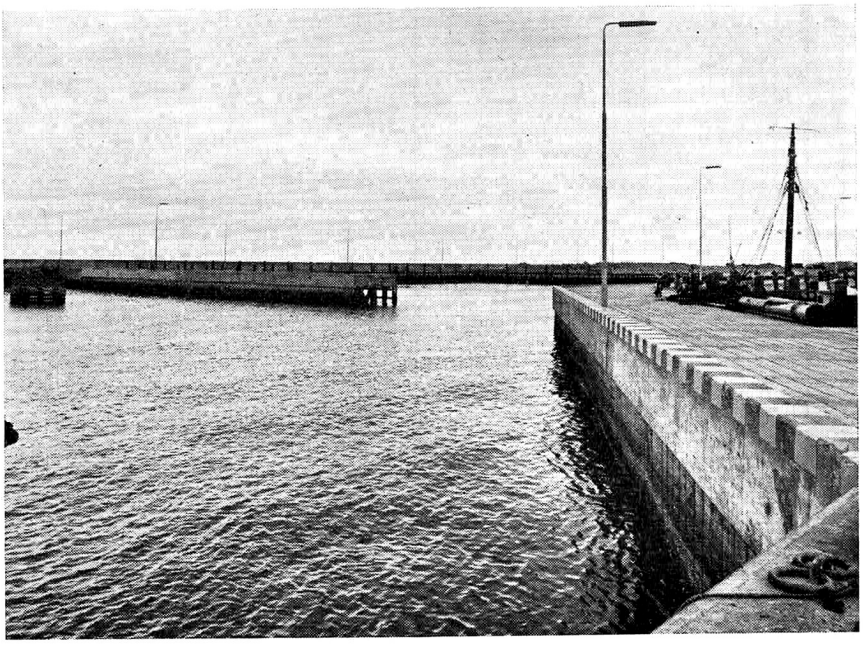
Tjæreborg Trævarefabrik beskæftiger omkring 240 mennesker, og 50 biler og 70 rejsemontører sørger for, at de producerede huse kommer ud og bliver sat rigtigt sammen og lukket inde i de murstenskapper, som beskytter helårshusene.

Man har i de sidste år efter mange bitre erfaringer med fyringssystemer udviklet en egen varmecentral, der opvarmer hele virksomheden — og samtidig på særdeles økonomisk måde løste det uhyre problem, som det tidligere var at komme af med affaldstræ og spåner. Det brændes i et kæmpemæssigt, fuldautomatisk anlæg — og samtidig sparer man de daglige omkostninger ved bortkørslen.

Som en kuriøsitet skal nævnes, at flere af de træbearbejdningsmaskiner, der er udviklet på Tjæreborg Trævarefabrik, nu serieproduceres, bl. a. i Tyskland. En af de sjoveste — og forøvrigt uhyre nyttige — maskiner vælger vi her at kalde en strækсav! Og så ler enhver håndværker, der i læretidens første, svære dage selv er blevet mødt med latter efter en forgæves tur til isenkræmmeren efter klingen til en strækсav. Den spøg går ikke mere, for spøgefuglene kan risikere, at lærlingen kommer hjem på toppen af en lastbil med apparatet — der koster adskillige tusinde. Strækсaven er udviklet i Tjæreborg, hvor den udnyttes til fingersamling af selv korte træstykker så fint og stærkt, at man ikke med lukkede øjne kan føle sig til, at to ender træ er føjet sammen, eller med åbne øjne kan brække træet uden fare for, at det går itu ved siden af samlingen...

⁂

Sådan har starten og det første kortere eller længere åremål tegnet sig for et par af de virksomheder, der har søgt næring i den vestjyske jord, som har slået rødder der — og fået albuerum. Det sidste endda i den dobbelte betydning, at de både har udvidelsesmuligheder og en let og billig adgang til den store verden, der altid har kunder til firmaer og varer, der holder, hvad de lover.



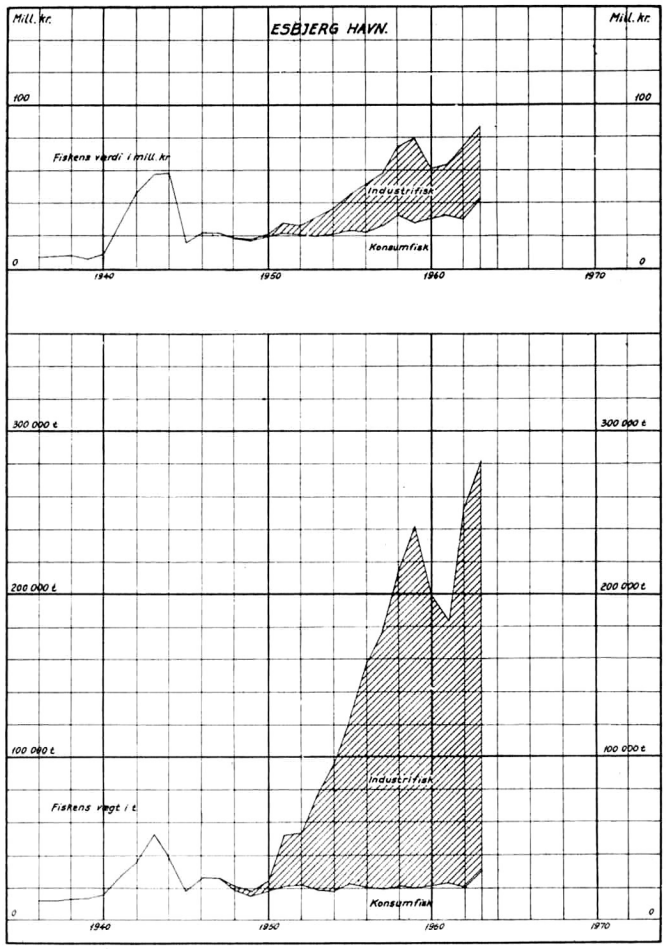
FISKERIHAVNSUDVIDELSEN I ESBJERG

Af havneingeniør, cand. polyt. O. F. Bache

Som enhver anden levedygtig havn har også Esbjerg havn været genstand for stadige udvidelser og ombygninger. Det gælder for havnen som helhed, og det gælder i høj grad også for den del af havnen, som betjener fiskeriet.

Selv om havnen ikke var bestemt til at være fiskerihavn, kom vedtagelsen af loven af 24. april 1868 om anlæg af Esbjerg havn til at betyde indvarslingen af et rationelt fiskeri fra Esbjerg. Det varede ikke mange år, før vestkystfiskerne vandt fodfæste i Esbjerg, og allerede i 1886 anlagdes Esbjergs fiskerihavn nr. 1, den gamle bådehavn bag Englandskajen. Af denne første egentlige fiskerihavn, som fyldtes op i tyverne, findes i dag kun resterne af indsejlingen fra slusegabet. Kun ti år senere måtte man i gang med fiskerihavn nr. 2, den nuværende Færgehavn, med dens efter datidens forhold store beddingsanlæg, som var i brug indtil for en god halv snes år siden. Men også fiskerihavn nr. 2 blev snart for trang, og i 1909 vedtoges loven om den store udvidelse af Esbjerg havn, som skabte den ramme, inden for hvilken havnen skulle komme til at udvikle sig i det følgende halvt hundrede år. I loven var forudsat anlæg af Esbjergs tredie fiskerihavn, omfattende de 3 første bassiner i den nuværende fiskerihavn. Anlægget kom til udførelse i årene før og under den første verdenskrig. I tyverne opførtes den 200 m lange auktionshal, som i de kommende år skal erstattes af en ny og større. I trediverne kom 4. bassin til, og ved Færgehavnen anlagdes det nuværende beddingsanlæg, der omkring afslutningen af 2. verdenskrig udvidedes til ialt 24 standpladser for fiskerfartøjer op til 80 tons egenvægt. Dermed havde fiskerihavnsanlæggene stort set antaget den form, som de havde op til midten af halvtredserne, hvor en ny ekspansion og strukturændring af erhvervsfiskeriet fra Esbjerg gjorde en udvidelse af fiskerihavnen påkrævet.

Indtil årene umiddelbart efter 2. verdenskrig var fiskeriet fra Esbjerg udelukkende baseret på fangst og eksport af konsumfisk af høj kvalitet. Fisken eksporteredes som iset fisk i kasser til såvel England som det sydlige udland. I 1947 anlagdes imidlertid Esbjergs første sildeolie- og fiskemelsfabrik, Andelssildeoliefabriken, og dermed indledtes en helt ny udvikling. Efter nogle få år, hvor industrifiskeriet gik meget småt, tog udviklingen fart. Landingerne steg år for år, og i 1959 nåede man en foreløbig kulmination med samlede landinger for hele fiskeriet på ialt ca. 240.000 tons til en værdi af ca. 81 mill. kr., hvoraf industrifiskeriet tegnede sig for ca. 221.000 tons til en værdi af ca. 52 mill. kr. (jfr. fig. 1). Efter en nedgang i 1960 og 1961 steg landingerne pány, og 1963 var et nyt re-



(Fig. 1).

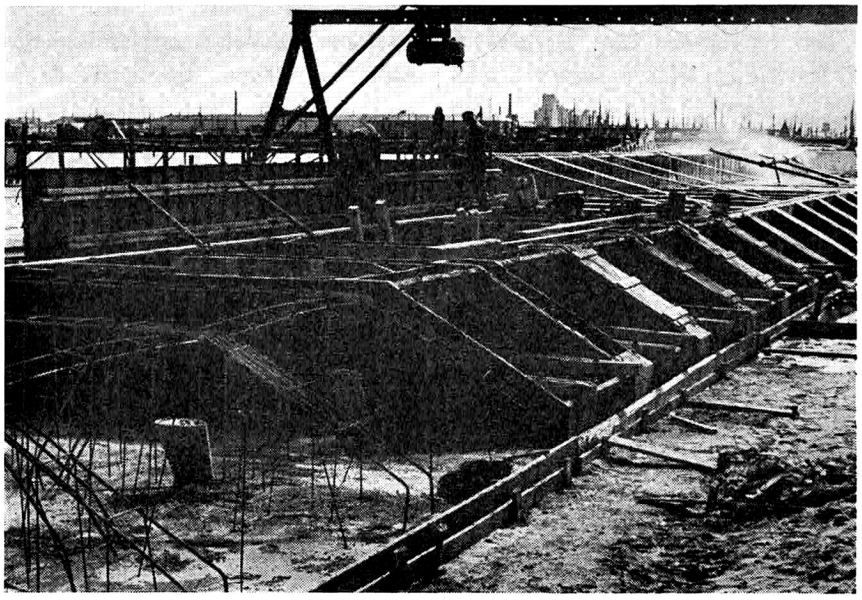
kordår for fiskeriet med samlede landinger på ca. 280.000 tons til en værdi af ca. 90 mill. kr. Heraf tegnede industrifiskeriet sig for ca. 250.000 tons til ca. 47 mill. kr., mens der af konsumfisk landedes godt 30.000 tons til en værdi af godt 42 mill. kr.

Det er værd at lægge mærke til, at trods det omfattende industrifiskeri har landingerne af konsumfisk været af omtrent samme omfang som tidligere. Undtaget herfra er kun det sidste år, 1963, hvor landingerne af konsumfisk steg med ca. 50 %. (Fiskeriet af levende fisk er helt ophørt, muligvis til dels fordi opbevaring af levende fisk i hyttefade i havnens bassiner i en årrække har været umuliggjort ved vandets forurening, men selv når dette forhold om få år er bragt i orden ved kommunens etablering af rensningsanlæg for kloakvand, er der vist næppe nogen, som regner med, at fiskeri af levende fisk har nogen fremtid for sig i Esbjerg).

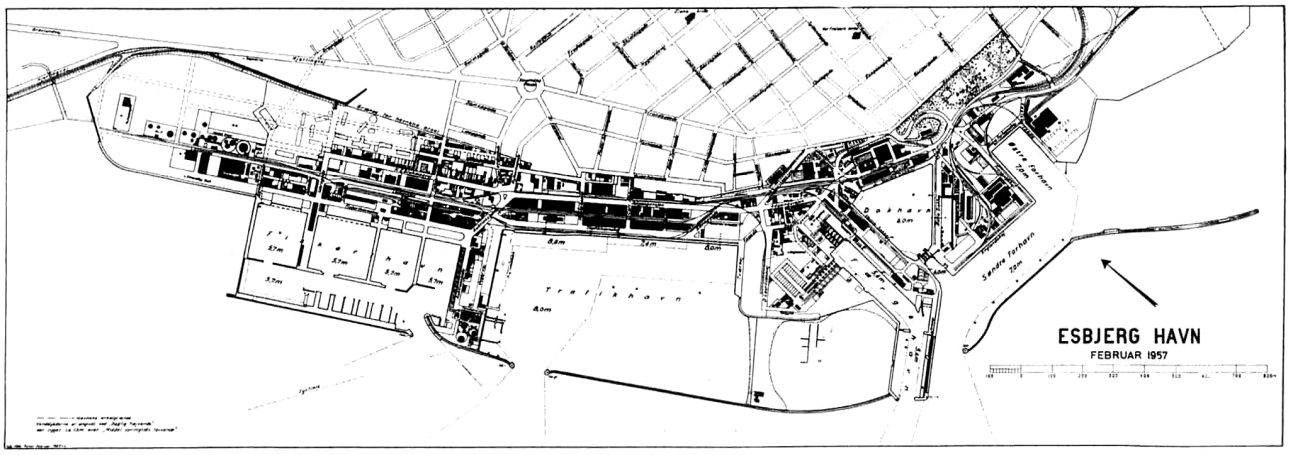
Sideløbende med fiskeriets fremgang er antallet af hjemmehørende fiskerfartøjer over 5 tons brutto steget gennem den sidste halve snes år med små 20 % til 524 pr. 1. april 1963. Den samlede bruttotonnage er imidlertid i samme tidsrum steget med omkring 50 %, hvoraf man vil kunne se, at kutterne er blevet større og tungere, et forhold, som var medvirkende til, at fiskerihavnsudvidelsen også kom til at omfatte bygning af et nyt og større beddingsanlæg.

På grund af de lossende industrifiskkutteres forurening af vandet i bassinerne var det fra starten nødvendigt at henvise disse kuttere til alene at losse i 4. bassin, som var delvis adskilt fra de øvrige 3 bassiner med et tæt pier, mens de tre første bassiner kun er adskilt af åbne træbroer. Det viste sig snart, at pladsforholdene i 4. bassin blev for trange, og det var med god grund, at Esbjerg Fiskeriforening i årene fra 1952 til 1956 med stadig større vægt fremsatte krav om udvidelse af fiskerihavnen med et 5. bassin og deling af havnen i 2 afdelinger med hver sin indsejling. (Det skal i denne forbindelse anføres, at når det i det hele taget har været muligt at ekspedere de senere års enorme mængder af industrifisk alene gennem 4. bassin, skyldes det dels indførelsen af de moderne elektriske lossekraner for industrifisk og dels den kendsgerning, at industrifiskeriet, som i begyndelsen var stærkt sæsonpræget, efterhånden kom til at foregå praktisk talt uden pauser).

Ansøgningen fra Esbjerg Fiskeriforening og Vestjydsk Fiskeriforening støttedes af Esbjerg havneråd og



Kajkonstruktionen under udførelse.

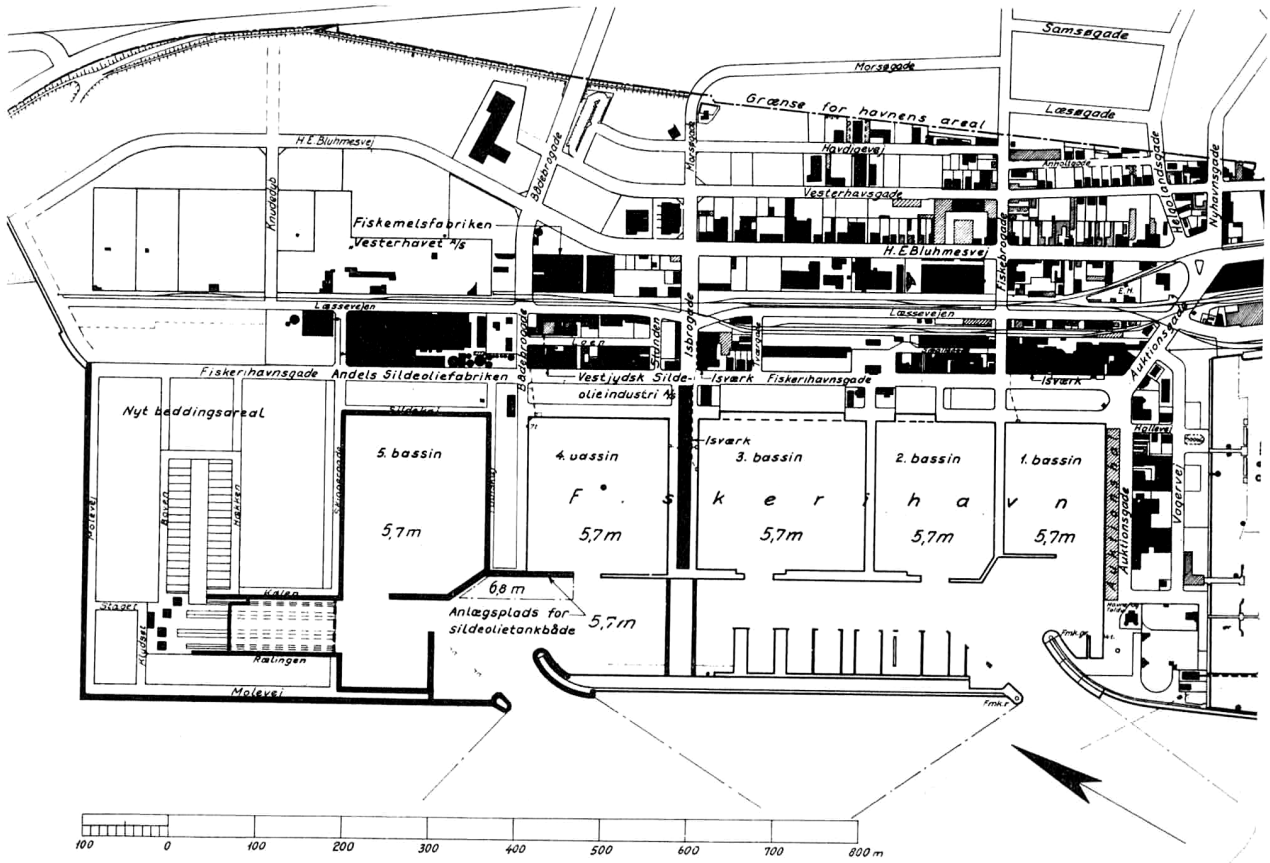


(Fig. 2).

vandbygningsvæsenet, og endelig i foråret 1956 modtog vandbygningsdirektøren bevilling til arbejdets udførelse. Den oprindelige bevilling var på 13,5 mill. kr. (Bevillingsmyndighederne stillede krav om, at arbejdet skulle udstrækkes over 4 finansår. Tiden har desværre vist, at dette krav ikke var nødvendigt, idet dels udvidelse af arbejdet og dels mangel på kvalificeret arbejdskraft har medført en ca. dobbelt så lang byggeperiode).

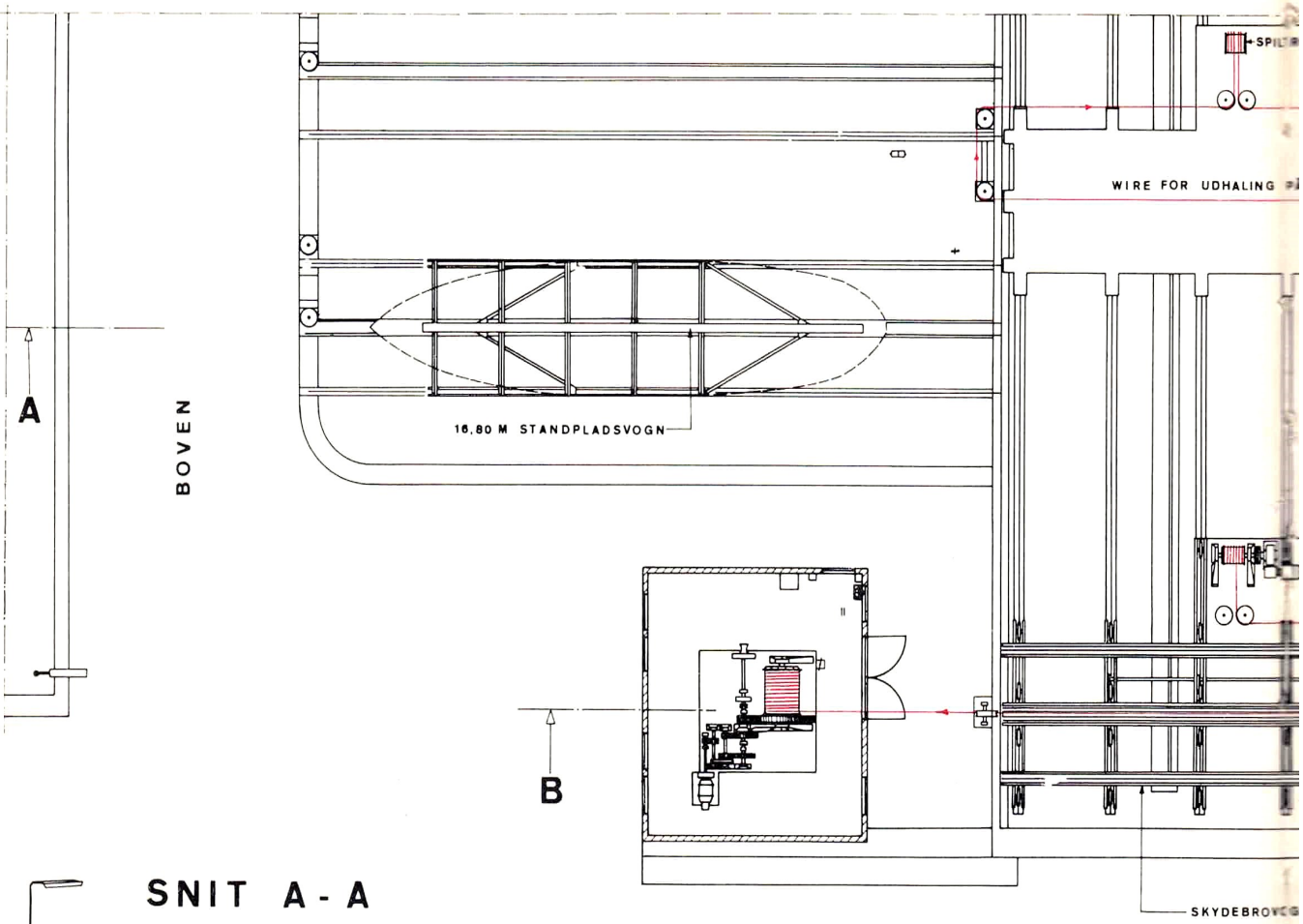
Efter en i august 1956 afholdt offentlig licitation over vandbygningsarbejderne og uddybnings- og opfyldningsarbejderne i forbindelse med havneudvidelsen overdroges disse arbejder til entreprenørfirmaet Kjæhr & Trillingsgaard A/S på grundlag af et af firmaet udarbejdet alternativt projekt med kajkonstruktioner og dækværker af jernbeton.

På fig. 2 ses Esbjerg havn, som den så ud i februar 1957 umiddelbart før fiskerihavnsudvidelsen påbegyndtes, og på fig. 3 er vist fiskerihavnen efter udvidelsen. Det var oprindelig tanken at afslutte udvidelsen med et dækværk lige nord for 5. bassin. Det viste sig imidlertid fordelagtigt at udnytte den anvendelige del af fylden fra 5. bassin til etablering af det opfyldte areal, hvor man på længere sigt regnede med anlæg af et nyt beddingsanlæg, samt at udføre selve ophalingsløbene til beddingerne i forbindelse med anlægget af 5. bassin. Da udgifterne kunne afholdes inden for den oprindelige bevilling, god-

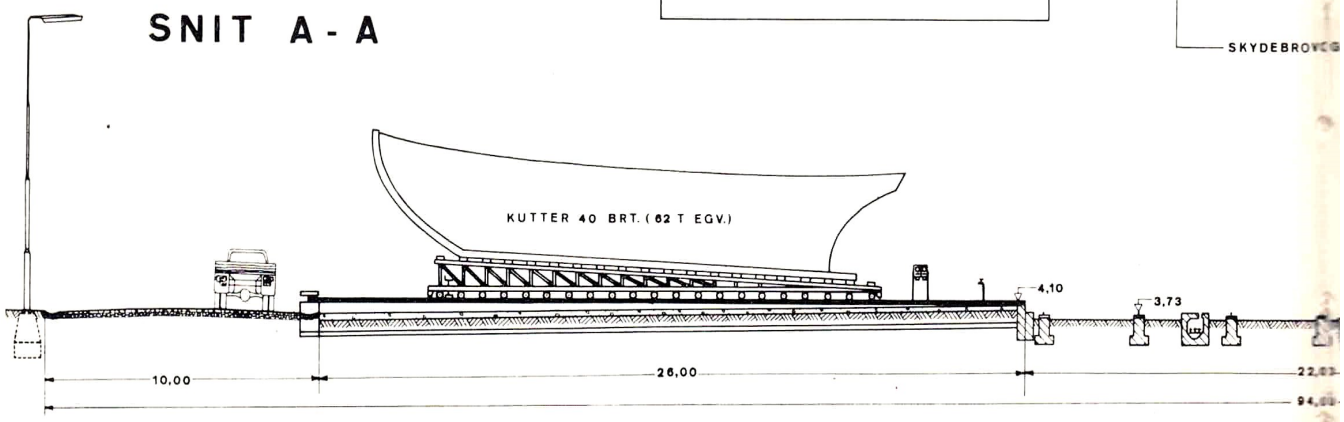


(Fig. 3).

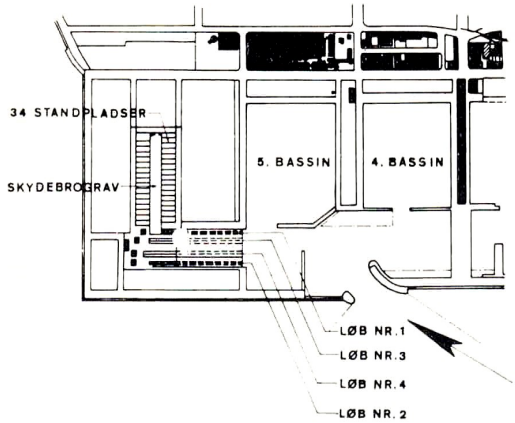
GRUNDPLAN 1:250



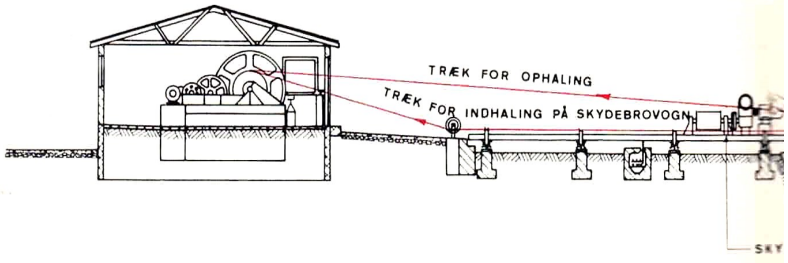
SNIT A-A



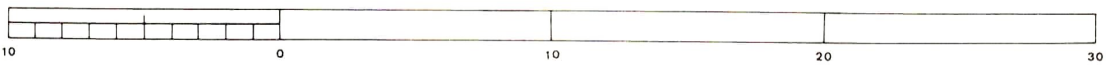
SITUATIONSPLAN



SNIT B-B

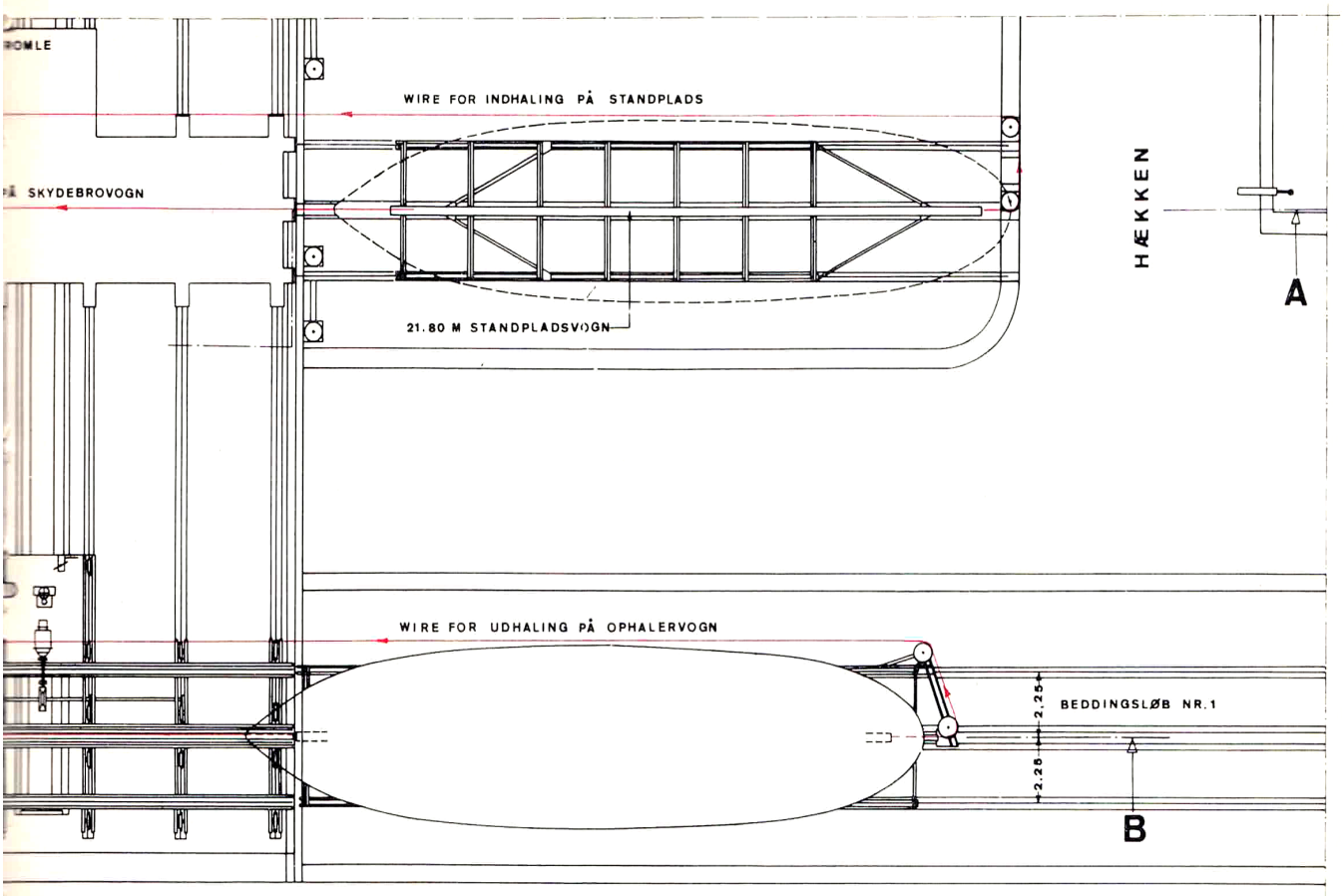


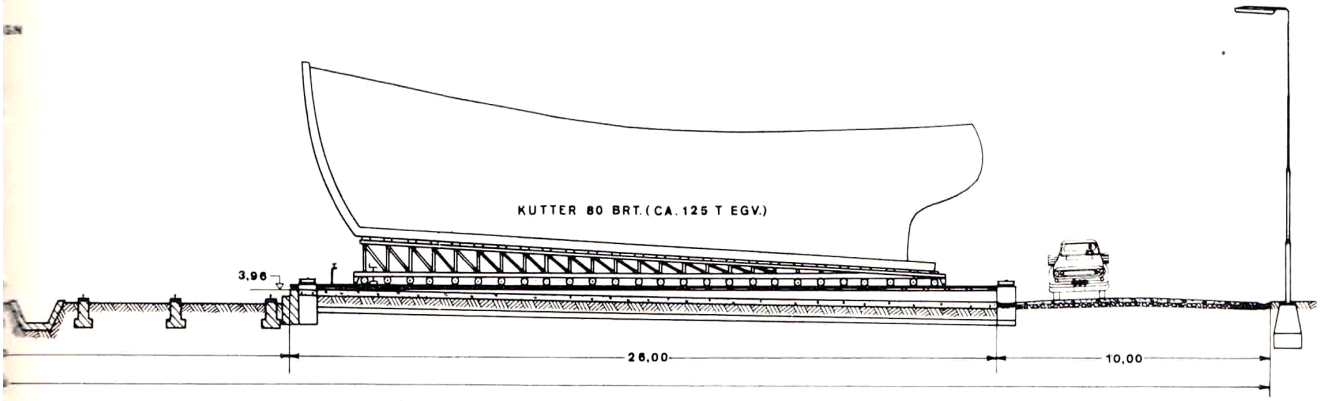
1:250



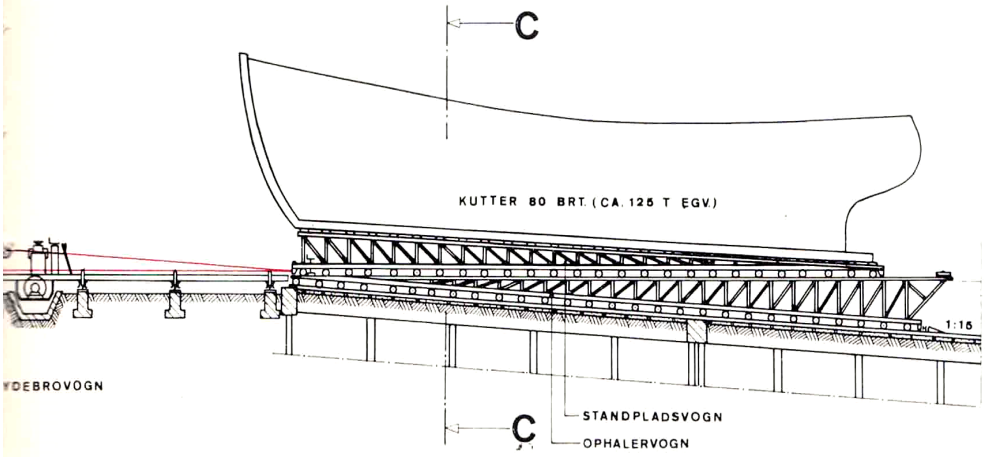
ALLE

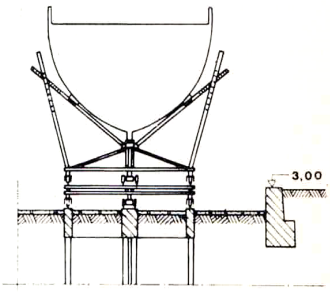
KOTE





SNIT C - C





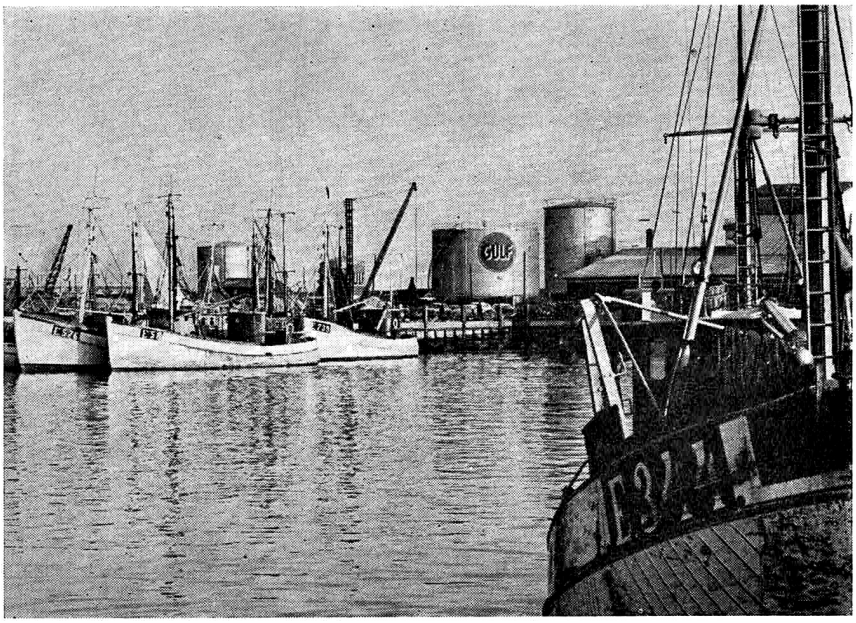
E UBENÆVNTE MÅL ER M.

TER ER ANGIVET I M I FORHOLD TIL D.N.N.

ESBJERG HAVN

BEDDING VED
FISKERIHAVNENS 5. BASSIN
GENERALARRANGEMENT

LITRA C NR.166	MÅLFORHOLD	ESBJERG, 17. DECEMBER 1963
TEGNET: ET	1:250	

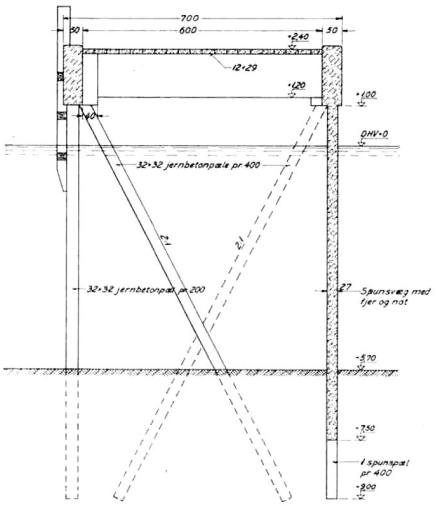


(Fig. 4). 5. bassin har længe været i brug.

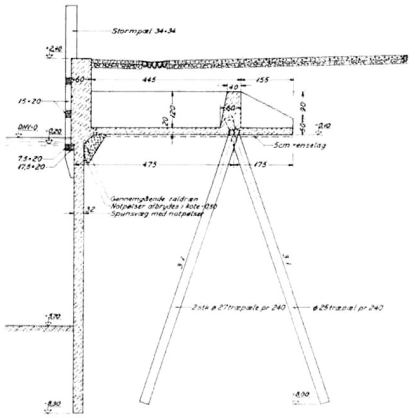
kendte bevillingsmyndighederne først denne udvidelse af projektet, og senere, da det viste sig nødvendigt at gennemføre det nye beddingsanlæg hurtigst muligt, gik man yderligere med til en bevilling på 4,4 mill. kr. til selve beddingsanlægget. Endvidere er i disse år givet bevilling til opfyldning af det store slæbested i 4. bassin og det lille ved 1. basin samt til opfyldningsarbejder, vejarbejder og kloakarbejder, hvorved det er blevet muligt at gøre hele fiskerihavnsområdet udlejemodent. Desuden har man fået opført to bygninger for havnearbejdere, en ved Vagervej til arbejdere ved auktionshallen og en ved pieren mellem 4. og 5. bassin til lossearbejdere, som er beskæftiget ved det særdeles snavsede arbejde med losning af fisken til sildeoliefabrikkerne. Specielt disse sidstnævnte arbejdere har i en lang årrække haft meget dårlige forhold med omklædning i faldefærdige skure og gamle kutterstyrehuse. Det er et resultat af arbejderbeskyttelsesloven, at disse folk nu har fået moderne bygninger stillet til rådighed med gode opholdslokaler og tiltalende omklædnings- og baderum.

På grundplanen over fiskerihavnen efter udvidelsen er de nye indfatninger vist med en kraftig sort streg. De er alle udført i jernbeton. Da det sikkert kan have interesse for mange at se, »hvad der er inden i de nye havneværker«, har jeg fundet det rigtigt at medtage nogle tegninger af de vigtigste konstruktioner. Som det ses på den ene af disse tegninger, fig. 5, er anlægsbroerne udført med en tæt spunsvæg i den side, som vender mod forhavnen. Derved dæmpes bølgehøjden under urolige vejrforhold i såvel 4. som 5. bassin.

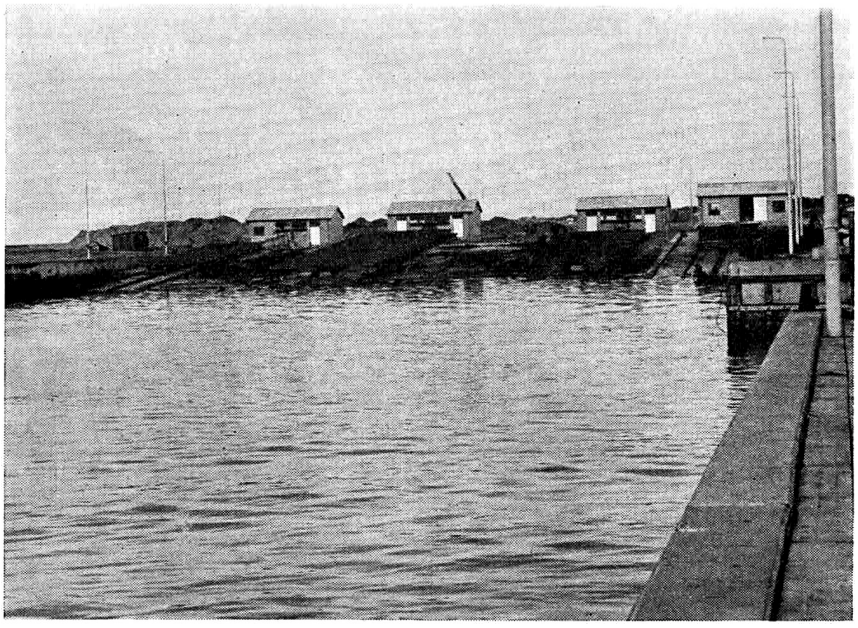
På fig. 7 og fig. 8 er vist dels et fotografi og dels et tværsnit af beddingsgraven med de fire ophalervogne til henholdsvis fartøjer på op til 250 tons, 750 tons, 500 tons og



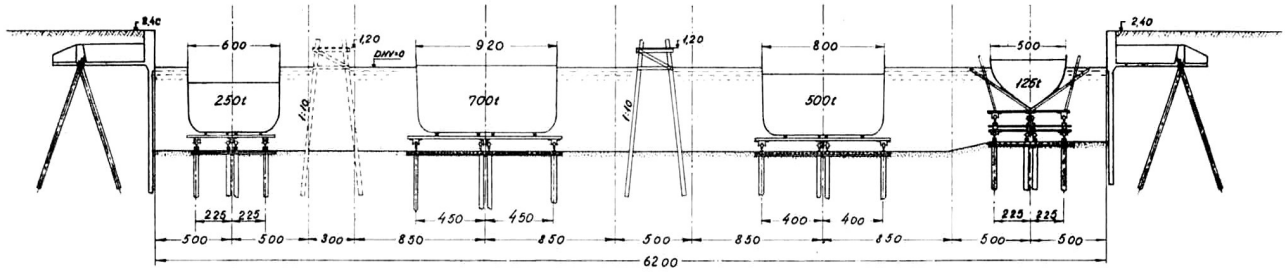
(Fig. 5). Tværsnit af bro.



(Fig. 6). Tværsnit af bolværk.



(Fig. 7). Beddingsgraven. I baggrunden de 4 spilhuse.



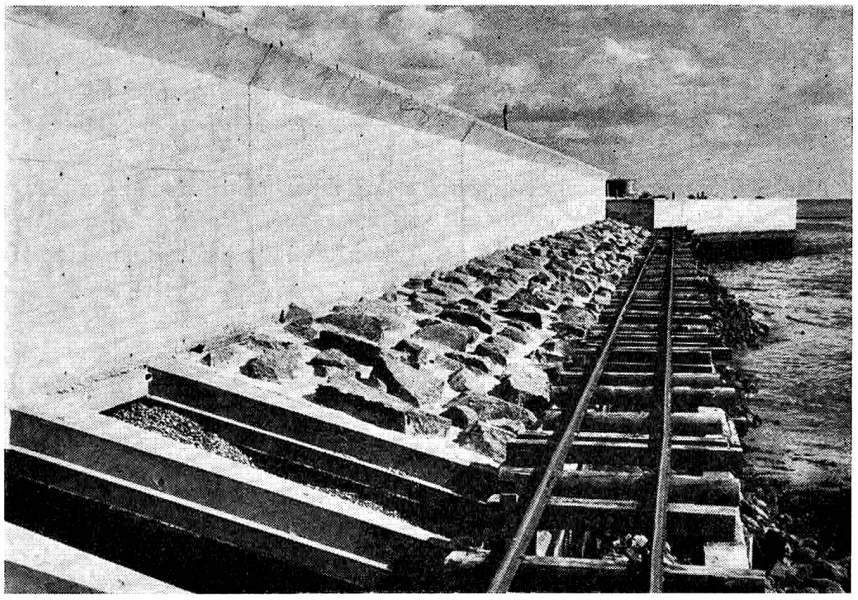
(Fig. 8).

125 tons egenvægt. Til sidstnævnte beddingsløb, som er beregnet til fiskerfartøjer, knytter sig et sidetræksanlæg med 34 standpladser, hvor kutterne kan henstå til reparation. Det er en kendt sag, at det stigende antal kuttere på mere end 80 tons egenvægt har haft store vanskeligheder med at få gennemført deres beddingsture, fordi disse fartøjer var for tunge til at kunne optages på sidetrækspladserne ved det gamle beddingsanlæg. Når det nye beddingsanlæg til sommer tages i brug, vil disse vanskeligheder være ovre, idet disse fartøjer på linie med de mindre kuttere alle vil kunne optages på sidetrækspladserne.

Under den ret heftige diskussion i 1958 om berettigelsen i den valgte placering af det nye beddingsanlæg blev det fra modstanderes side hyppigt fremhævet, at det nye beddingsanlæg uundgåeligt vil blive tilsvinet af sildeolie fra de lossende kuttere. Dette har naturligvis også været tilfældet under visse vindretninger under byggeperioden. Dette forhold vil imidlertid ikke komme til at genere driften af beddingsanlægget fremover. For dels er spildet fra kutterne i dag mindre end for 5 år siden, og dels vil der på bunden tværs over åbningen til beddingsgraven blive nedlagt et perforeret rør, hvorigennem en kompressor under ugunstige vind- og strømforhold kan presse luftbobler op gennem vandet således, at der dannes et såkaldt »bobletæppe« og en vandrejsning, som vil holde eventuel sildeolie væk fra beddingsanlægget på samme måde, som det nu er skik ved flere oliehavnsanlæg, bl. a. i Hamborg.

Den nordlige kaj i 5. bassin vil komme til at tjene som udrustnings- og reparationskaj for kutterne. Ved kajen er udført tre 5 m høje jernbetonsøjler, der skal tjene som fundament for den elektriske 20 tons derrick-kran, som for få år siden opstilledes ved Færgehavnen, men som vil få sin varige plads ved 5. bassin. Den skal bruges til udskiftning og montering af motorer og spil på kutterne.

Vanddybden er i indsejlingen, for-



Ydermolen under udførelsen.



5. bassin. I baggrunden sildeolietanke.

havnen og 5. bassin den samme som i fiskerihavnens øvrige del, nemlig 5,7 m ved DHV (daglig højvande) svarende til 4,4 m ved middel springtids lavvande (søkortets nulpunkt). Kun ét sted er dybden større, nemlig i forhavnen for enden af pieren, hvor der er indrettet en anlægsplads for sildeolietankskibe med en vanddybde på 6,8 m ved DHV (5,5 m ved MSL).

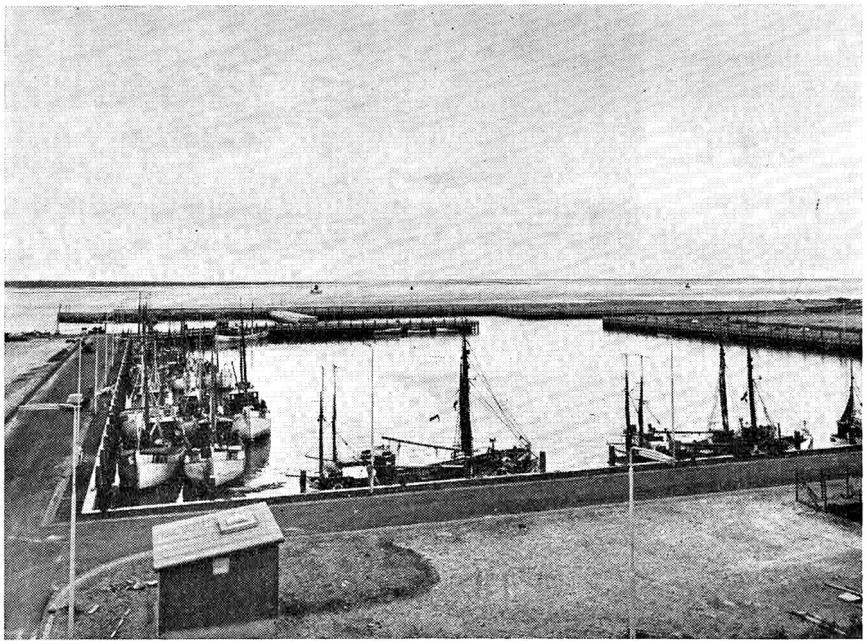
Ved fiskerihavnsudvidelsen er tilvejebragt godt 1225 m ny kaj, et vandareal på ca. 6,3 ha og et nyt landareal på ca. 11,1 ha, og samtidig er hele fiskerihavnens arealreserve inden for havnens nuværende ramme gjort udlejemoden.

De samlede omkostninger ved fiskerihavnsudvidelsen — ca. 22,9 mill. kr. — fordeler sig således:

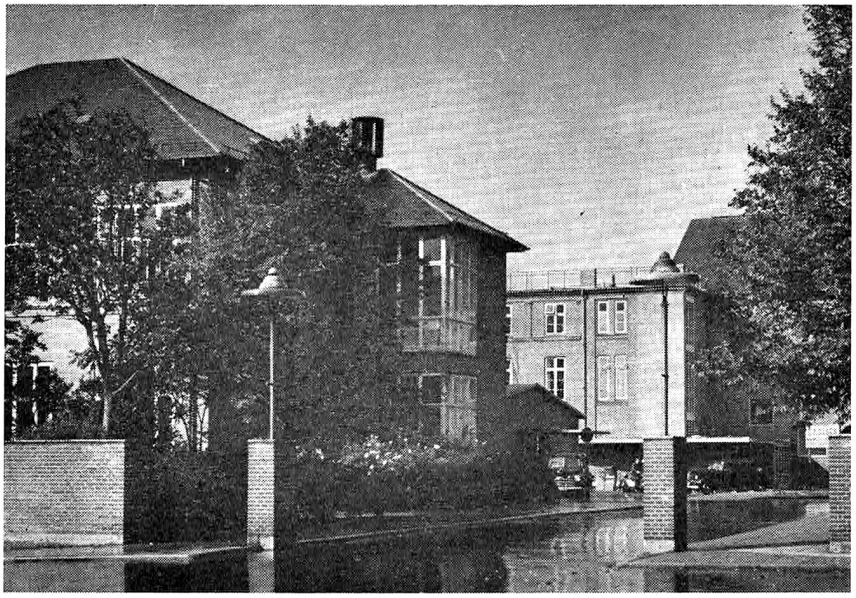
5. bassin, opfyldt areal til beddingen, beddingsgraven og beddingsløbene, anlæg af veje i beddingsområdet	13.800.000	kr.
Øvrige omkostninger ved beddingsanlægget	4.650.000	»
Lukning af slæbestederne ved 1. og 4. bassin	366.000	»
Opfyldnings- og vejarbejder på fiskerihavnens bagarealer ...	2.855.000	»
Kloakarbejder (delvis foranlediget af kommunens etablering af afskærende ledninger og rensningsanlæg)	570.000	»
2 velfærdsbygninger for havnearbejdere ved fiskerihavnen ...	470.000	»
Elektrisk 20 tons kran til montering af kuttermotorer m. v. ...	185.000	»

Med afslutningen af disse arbejder sættes der ikke noget punktum for investeringerne i Esbjerg fiskerihavns anlæg. Den vil fortsat stille store krav til statskassen. Nærmest ligger en af havnerådet nu vedtaget ombygning af auktionskajen og opførelse af en ny auktionshal, længere og bredere end den nuværende og med en mere moderne arbejdsgang. Derefter vil følge lukning og opfyldning af slæbestedet i 3. bassin. Sideløbende med disse arbejder vil komme anlæg af flere parkeringspladser, for også til fiskerihavnen stiller den stærkt fremadskridende motorisering ubønhørlige krav.

Stiger antallet af kuttere og bliver tendensen for fiskeriet den fremgang, vi alle i Esbjerg håber, må der skaffes mere plads. Til en tid vil vi kunne klare os inden for den nuværende ramme ved en mere effektiv udnyttelse af vandarealet i havnens sydligste del, når de nuværende træbroer er udtjente. Men en dag sprænges også den ramme, som er skabt med den sidste udvidelse, og det vil så blive nødvendigt at bygge videre mod vest ud i farvandet og nordpå langs med kysten.



Udsigt over 5. bassin. I baggrunden t. v. den nye indsejling.



Centralsygehuset. Hovedindgang fra Østergade.

SYGEHUSUDVIKLINGEN *i Esbjerg*

Af sygehusinspektør C. Møller Jensen

Ved mange af landets sygehuse udfoldes i disse år en stærk aktivitet både med hensyn til oprettelse af nye specialafdelinger og til udvidelser af og tilbygninger til bestående sygehuse. Også store og helt nye sygehuse har set dagens lys i årene efter krigen (Randers, Glostrup, Nykøbing F. m. fl.). Denne aktivitet skyldes dels et i krigsårene opsamlet behov for flere sygehussengepladser, dels den subspecialisering inden for lægevidenskaben, som har fundet sted, efter at den videnskabelige forskning har givet lægerne nye hjælpemidler i hænde både med hensyn til nye lægemidler og til teknisk hjælpeudstyr. Selv om nye lægemidler og nye behandlingsmetoder har nedsat den gennemsnitlige liggetid på sygehusene til ca. halvdelen af, hvad den var midt i 1930-erne, og således har medført ca. en fordobling af sygehusenes kapacitet, er der endnu et meget stort og udækket behov for sygehusudvidelser rundt om i landet. En regulering af byggevirksomheden ved sygehusene har derfor været nødvendig, ikke alene af økonomiske grunde, men også af hensyn til mulighederne for at få tilført de frigivne byggeprojekter den nødvendige arbejdskraft. En sådan regulering foregår under medvirken af Sundhedsstyrelsen, der har oplyst, at byggeprojekter til langt over en milliard kroner er under forberedelse ved landets sygehuse, hvorfor der nødvendigvis må ske en kraftig reduktion af de over for Sundhedsstyrelsen fremsatte ønsker om byggetilladelse.

For det lokale sygehusvæsens vedkommende må man derfor hilse det med tilfredshed, at sygehusbyggeriet i Esbjerg er placeret på Sundhedsstyrelsens byggebudget for den 3-årige periode 1963/64-1965/66, således at igangsætningstilladelse kan forventes i løbet af efteråret 1965. Omkostningerne ved den under projektering værende sygehusudvidelse er anslået til noget over 50 mill. kroner.

Oprettelsen af en række specialafdelinger markerer et vendepunkt i sygehusets udviklingshistorie, og det vil da være naturligt på dette tidspunkt at kaste et blik tilbage over sygehusudviklingen i Esbjergs relativt korte historie som selvstændigt bysamfund og samtidig orientere om de tanker, man inden for sygehusvæsenet har gjort sig med hensyn til den videreudbygning af sygehusvæsenet, som er planlagt for årene frem til ca. 1980.

Historie.

Ved en kgl. forordning af 6. 6. 1806 blev det pålagt kommunerne — d.v.s. det lokale styre — at oprette og drive det nødvendige antal sygehuse. Det var dog meget beskedent, hvad man i de første halvt hundrede år anså for »nødvendigt«, idet oprettelsen af datidens sygehuse nærmest skete med henblik på at beskytte de sunde mod de syge ved at isolere og i et vist omfang behandle de syge, fortrinsvis smittefarlige patienter.

Kirurgiens vækst i sidste del af forrige århundrede begyndte i 1890-erne at gøre sig gældende ud over landet. Foregangsmænd blandt sygehusenes læger tog i disse år de nye behandlingsmetoder i brug. Den operative virksomhed øgedes dermed til et omfang, som måtte medføre ændringer inden for de pågældende sygehuse, såvel driftsmæssigt som bygningsmæssigt.

Det gik dog småt i begyndelsen, og så sent som ved århundredskiftet var der ved landets i alt 109 sygehuse kun 5.568 sengepladser, medens der efter den sidst offentliggjorte medicinalberetning (1962) i 1959 var 26.949 sengepladser på i alt 144 sygehuse. Heraf fremgår, at antallet af sygehuse i de ca. 60 år kun blev forøget med 35, hvoraf 9 endog hidrører fra indlemmelsen af Sønderjylland, medens antallet af sengepladser blev forøget med 21.381, hvoraf 349 sengepladser tilkom i 1920 ved indlemmelsen af Sønderjylland.

Hertil kommer, at der, som foran nævnt, for tiden ved landets sygehuse er planer om udvidelser til et beløb af over 1 milliard kroner, som tænkes anvendt dels til udvidelse af behandlingslokaliteter, dels til påkrævede forøgelser af sengeantallet.

Man må derfor regne med, at det optimale antal sengepladser i dag vil kunne beregnes til et noget højere tal end de nævnte ca. 27.000 senge.

Hvordan var så forholdene i det lokale område omkring århundredskiftet?

Som bekendt blev Esbjerg købstad i 1899 og overtog da fra amtet et sygehus beliggende ved Baunehøj med adgang fra Østre Havnevej. Det var opført i 1890 som epidemisygehus og rummede 24 senge. Til sygehuset hørte en økonomibygning med 2 sygestuer, i alt 4 senge, beregnet til tilskadekomne eller andre akutte ikke-epidemiske sygdomme.

Ved kommunens overtagelse blev økonomaens værelser inddraget til sygestuer, således at antallet af »alm. sengepladser« blev forøget med 6 til i alt 10, medens et lægeværelse kunne benyttes som operationsstue. Bygningerne har i de senere år været anvendt til auktionshal for Gartnernes Salgsforening.

Selv efter datidens forhold var et sådant sygehus, som for øvrigt fortsat måtte modtage egnens epidemiske patienter, alt for lille. Esbjerg havde på dette tidspunkt ca. 13.000 indbyggere eller flere end Ribe og Varde købstæder tilsammen, og begge disse byer havde dog i adskillige år haft — omend beskedne — lokale sygehuse.

Efter ansættelse af overlæge Emil Cold den 1. januar 1900 og efter nedsættelse af et lokalt sygehusudvalg tog man fat på at udarbejde forslag til opførelse af et nyt sygehus i Esbjerg. Planerne gik imidlertid i stå, da der ikke i det daværende byråd kunne skaffes flertal for opførelse af et kommunalt drevet sygehus. Som et resultat af de divergerende opfattelser i byrådet og blandt byens borgere opførtes på privat initiativ Sct. Josephs hospital, der toges i brug den 15. september 1904.

Selv om der ved opførelsen af det katolske sygehus blev tilført byen 64 nye hospitalssengepladser — altså en ganske betydelig forøgelse — var sygehusudvalgets og sygehusoverlægens forslag om opførelse af et kommunalt hospital dog ikke skrinlagt, og efter at der i 1905 efter et nyt byrådsvalg kunne skabes flertal for opførelsen af et kommunalt sygehus, kom der igen gang i planerne, og den 12. november 1909 kunne de første patienter modtages på kommunens sygehus.

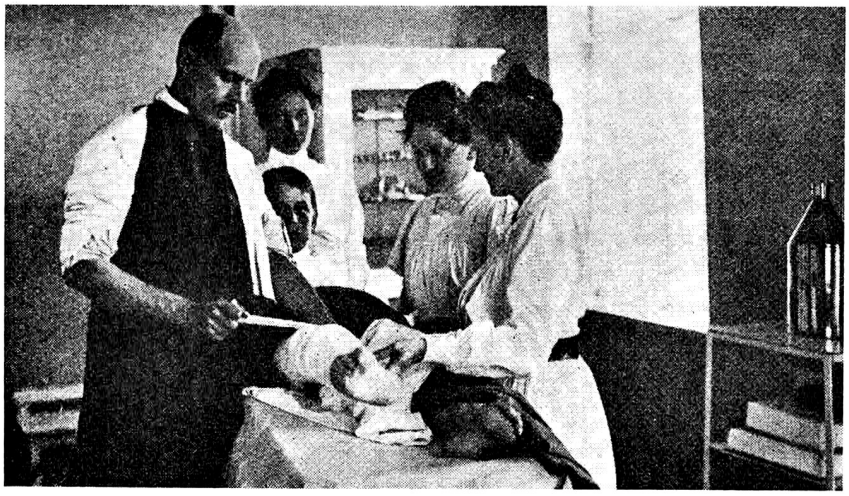
Sygehuset, der er den ældste del af det nuværende Centralsygehus, rummede 50 senge i en 3-etagers midterbygning i Rolfsgade og en 2-etagers sidebygning mod Østergade. Desuden opførtes en epidemibygning med 25 senge ved Haraldsgade.

I 1914 udvidedes sygehuset med en tuberkuloseafdeling. En yderligere udvidelse fandt sted i 1919, da man udbyggede hovedbygningen mod Rolfsgade med en sidefløj mod Finsensgade. Ved sidstnævnte udvidelse opnåedes en fordobling af sygehusets medicinsk/kirurgiske sengeantal.

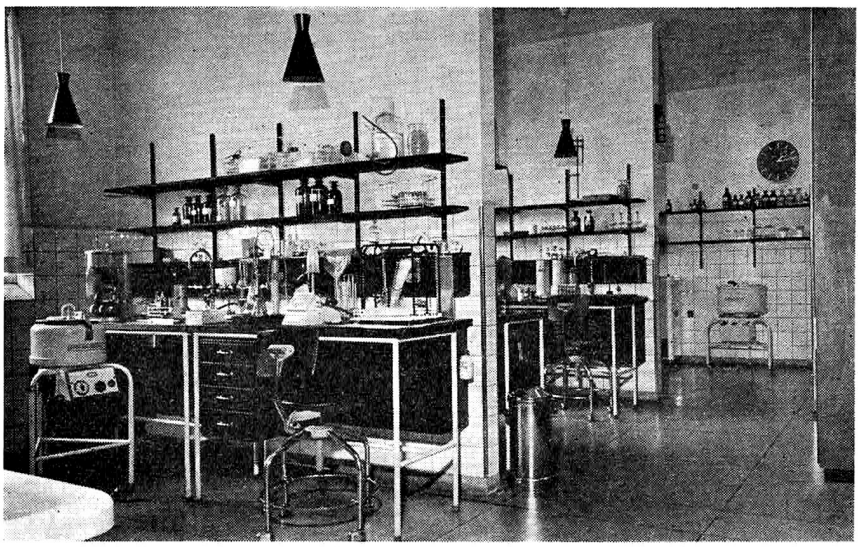
Den stærke befolkningstilvækst i Esbjerg nødvendiggjorde i 1937-39 en udvidelse og delvis modernisering af den ældste del af sygehuset. Der blev samtidig skabt forbedrede forhold på operationsafdelingen, ligesom der blev indrettet særlige lokaler til det stærkt stigende skadestuearbejde.

Ved nedlæggelse af tuberkuloseafdelingen muliggjordes fra 1. oktober 1939 en deling af sygehuset i en ren kirurgisk afdeling og en medicinsk afdeling med hver sin overlæge.

I 1943 udgravedes kælderen under sygehusets vestfløj, og her indrettedes en ny røntgenafdeling med så vide rammer, at man ikke tog i betænkning at ansætte en røntgenoverlæge til at lede denne afdeling fra 1. maj 1945.



Operationsstue i det gamle sygehus på Bavnehøj.



Centrallaboratoriet på Centralsygehuset.

Samarbejde med Ribe amt.

Den 1. april 1945 indlemmedes Jerne sogn i Esbjerg kommune. Denne indlemmelse, der forøgede Esbjergs indbyggerantal med ca. 7.000, gav anledning til, at der optoges forhandlinger med Ribe amtsråd om et sygehussamarbejde.

Patienter hjemmehørende i sognekommunerne omkring Esbjerg var i mange år i henhold til overenskomst mellem amtsrådet og Sct. Josephs søstrene blevet modtaget eller ambulant behandlet på Sct. Josephs hospital, som siden 1922 havde haft hospitalsansat overlæge.

På foranledning af medicinaldirektør, dr. med. Johs. Frandsen var der siden ca. 1930 sket en stærk udbygning af de større sygehuse, som hidtil kun havde haft 1 à 2 overlæger. Som kirurgien omkring århundredskiftet havde sin store fremgang, skete der i 30-erne en stærk udvikling inden for den interne medicin. Det var opdagelsen af de nye lægemidler, antibiotika og kemoterapeutica, herunder bl. a. — noget senere — penicillinet, der gav helt nye muligheder for behandling af f. eks. infektionssygdomme.

Også inden for radiologien var der i disse år en stærk udvikling, som medvirkede til oprettelse af røntgenafdelinger med egen overlæge. Dette gav stødet til oprettelse af de såkaldte centralsygehuse, d.v.s. sygehuse, hvor man centraliserede de forskellige lægelige specialer. Efterhånden er hele landet nu dækket med centralsygehuse, men forudsætningerne for oprettelse af særlige specialafdelinger måtte være, at sådanne afdelinger havde en vis befolkningsmæssig basis, som kunne forsyne de respektive lægelige specialer med det nødvendige patientmateriale. Af denne grund var man i Esbjerg stærkt interesseret i et samarbejde med amtet. Efter en række til dels vanskelige forhandlinger opnåedes enighed om en overenskomst med en løbetid på 10 år, i hvilken periode patienter fra sognekommunerne kunne indlægges på det kommunale sygehus i Esbjerg på samme vilkår som på amtets øvrige sygehuse.

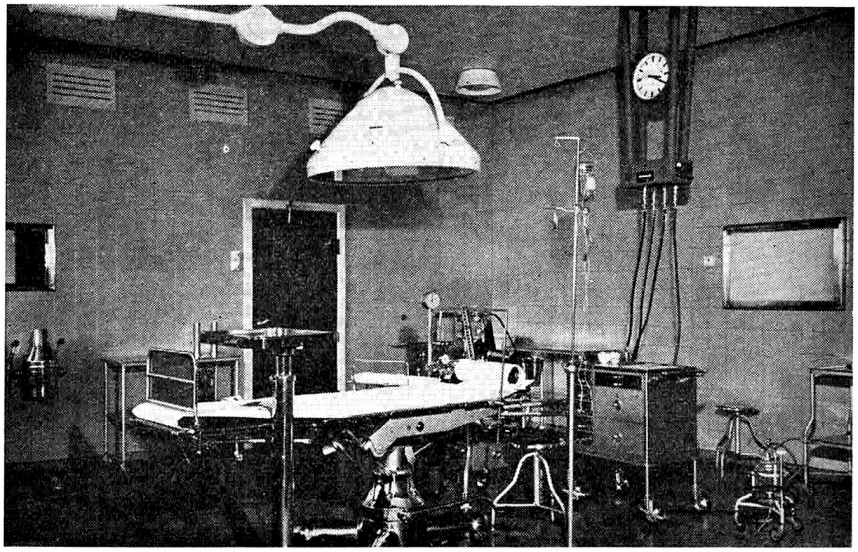
Amtsrådet betalte tilskud til sygehusets drift i forhold til antallet af sygedage fra amtet, men man ønskede ikke på dette tidspunkt at indgå i et fælleseje om sygehuset.

Overenskomsten blev som nævnt indgået for en 10-årig periode fra 1. april 1945, og samtidig blev sygehusets navn ændret til Centralsygehuset i Esbjerg. Fra 1. april 1957 afløstes denne overenskomst af en af Indenrigsministeriet under 28. maj 1957 stadfæstet ny overenskomst mellem Ribe amtskommune og Esbjerg købstadkommune, hvorefter Centralsygehuset ejes og drives af amtskommunen og købstadkommunen i forening og administreres af en bestyrelse bestående af 9 medlemmer, hvoraf amtsrådet udpeger 4 og byrådet 5 medlemmer.

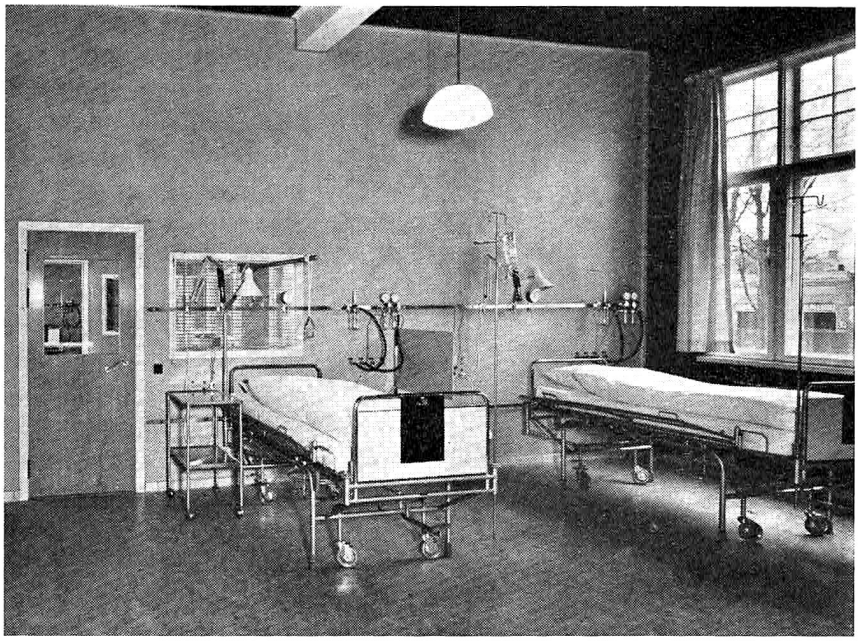
Med henblik på at udvide samarbejdet mellem alle sygehusene i Ribe amt blev der endvidere indgået overenskomst mellem amtsrådet og byrådene i de 3 købstæder om en vis fælles udnyttelse af sygehusene i Ribe Varde, Esbjerg, Brørup og Grindsted. Overenskomsten blev stadfæstet af Indenrigsministeriet den 4. april 1957.

Ved indgåelse af disse overenskomster var der skabt basis for en samlet planlægning af sygehusvæsenet i Ribe amt.

Allerede ved indgåelse af overenskomsten i 1945 var en udvidelse af Centralsygehuset i Esbjerg ønsket og også påkrævet efter den skete indlem-



Operationsstue på Centralsygehuset.



Afdelingen for intensiv terapi.

melse. Der blev udarbejdet projekt til en betydelig udvidelse, men på grund af den økonomiske udvikling i Esbjerg i årene efter krigen og besættelsen måtte man se i øjnene, at mulighederne for en realisation af et større projekt næppe var til stede inden for en overskuelig årrække, når hensyn skulle tages til byens øvrige anlægsvirksomhed — ikke mindst havde skolevæsenet grundet på det store fødselsoverskud i krigsårene store og uafviselige byggeplaner.

Sygehusvæsenet måtte derfor indtil videre klare sig ved indgåelse af overenskomst med Sct. Josephs hospital, der herefter virkede som supplement til det offentlige sygehusvæsen.

I årene 1953-55 blev der dog gennemført en betydelig udvidelse af sygehusets behandlingslokaler: ny stor operationsafdeling — ny røntgenafdeling — skadestuer — fysiurgisk afdeling — lægekontorer m. m.

Sygehusundersøgelsen.

Udvidelsen af Centralsygehuset kunne bl. a. som følge af det stadigt stigende folketal og stigende benyttelse fra sognekommunerne i Ribe amt ikke fortsat udskydes, men da også de øvrige sygehuse i amtet havde udvidelsesplaner, enedes man om i det for Ribe amt nedsatte fælles sygehusudvalg at søge at skaffe klarhed over det nuværende og fremtidige sygehusbehov i Ribe amt. Med tilslutning fra alle de kommunale råd henvendte fællessygehusudvalget sig til Statens Byggeforskningsinstitut, som netop havde taget sygehusforskningens problemer op. Instituttet erklærede sig villig til at påtage sig den stillede opgave. Der blev nedsat et fællesudvalg bestående af af kontorchef Knud Christensen og amtslæge M. Fog-Poulsen repræsenterende Ribe amt samt civilingeniør H. Peschardt-Hansen og chefarkitekt S. G. Albinus repræsenterende Statens Byggeforskningsinstitut, som for øvrigt ydede økonomisk støtte til undersøgelsens foretagelse. Af hensyn til udarbejdelsen af udvidelsesplaner for Centralsygehuset i Esbjerg, hvortil såvel amts- som byråd havde givet bemyndigelse i juli 1958, og til at udvidelser og ombygning ved Varde sygehus allerede var vedtaget og påbegyndt, blev det pålagt det nedsatte udvalg at søge arbejdet fremskyndet mest muligt.

Et resumé af den efter undersøgelsens foretagelse udarbejdede betænkning blev ved et møde i det fælles sygehusudvalg forelagt for og drøftet af udvalget, der i denne anledning var suppleret med bl. a. samtlige amtets overlæger og sygehusinspektører samt repræsentanter for Vejle og Tønder amter. Udvalget vedtog at indstille til de kommunale råd, at redegørelsen toges til efterretning, således at man under forbehold af de bemærkninger, der måtte komme fra de centrale sundhedsmyndigheder, og de afvigelser, som udviklingen og ændrede erfaringer måtte give anledning til, ved den fremtidige tilrettelæggelse og udbygning af sygehusvæsenet i Ribe amt ville tage sit udgangspunkt i de forslag, som redegørelsen måtte udvise. Denne indstilling blev tiltrådt af amtsrådet i dettes møde den 1. oktober 1959, og efter at den endelige betænkning forelå i december 1959, blev indstillingen i princippet også tiltrådt af Esbjerg byråd den 25. januar 1960.

I betænkningen redegør byggeforskningsinstituttet for undersøgelsen og oplyser, at det for at nå frem til en opgørelse af amtets behov for sygehusbehandling har været nødvendigt at opstille de mål, som man ønsker at tilstræbe ved sygehusenes virksomhed, og derefter finde frem til de midler, der betinger opfyldelsen af dem.

Byggeforskningsinstituttet har under arbejdet som sin målsætning haft:

1. *at* enhver patient under hensyn til sygdommens art må være sikret den bedst mulige behandling og pleje.
2. *at* patienterne, uanset hvor de bor i amtet, må have så vidt muligt ensartede muligheder for at opnå formålstjenlig behandling på sygehus.
3. *at* sygehusene indrettes — så vidt hensynet til patienternes behandling muliggør det — således, at forhåndenværende sygehuse også fremtidig kan anvendes, og således at de samlede driftsudgifter søges begrænset.

Midlerne til at opnå dette skulle ifølge betænkningen være følgende:

ad 1 *at* der i videst muligt omfang indrettes delte sygehuse (med adskilte medicinske og kirurgiske afdelinger).

at der i videst muligt omfang indrettes specialafdelinger ud over de allerede eksisterende, idet der i denne forbindelse først og fremmest tænkes på behandlingen af sygdomsgrupper med et så stort patienttal, at specialisering inden for amtet kan praktiseres.
at den heraf følgende centralisering finder sted under hensyntagen til det videst mulige samarbejde mellem de implicerede afdelinger.

ad 2 *at* bygninger, lokaler og installationer saneres eller bringes i overensstemmelse med rimelige krav om god standard.

ad 3 *at* de eksisterende sygehuse og andre helbredende institutioner anvendes til de behandlingsformål, hvortil de er bedst egnede.
at der ikke skabes overskudskapacitet på sygehusene, idet tilbygning eller anden udvidelse af sygehusene overvejende bør finde sted i forbindelse med centralisering eller specialisering.

De i betænkningen indeholdte forslag må betragtes mere som en rettesnor end som et absolut krav, idet udbygningen for at opnå den tilstand, som man har regnet med at nå i 1980, naturligvis må foregå trinvis og derfor undervejs vil kunne tillempes de afvigelser, der måtte forekomme. En sådan tilpasning af udbygningen ville efter instituttets opfattelse være mulig, navnlig fordi forslaget går ud på, at *udvidelserne* kun skulle foregå to steder, nemlig i Esbjerg og Kolding.

Centralsygehusets udvidelse.

Det vil føre for vidt her at redegøre for betænkningens forslag til anvendelse af de i alt 9 sygehuse, som Ribe amt på undersøgelsens tidspunkt anvendte (heraf beliggende uden for amtet: Centralsygehuset i Kolding og Sct. Hedvigs hospital i Kolding), hvorfor alene planerne for udbygningerne af sygehusvæsenet i Esbjerg skal omtales.

For dette områdes vedkommende er behovet for sengepladser i 1980 opgjort til ca. 700, hvilket vil betyde en udvidelse af det forhåndenværende sengeantal med ca. 350. Ved sygehusene i Esbjerg er der i betænkningen foreslået indrettet nye specialafdelinger for gynækologi og obstetrik, pædiatri og evt. dermatologi, øre-, næse- og halssygdomme samt øjensygdomme. Endvidere er der foreslået oprettelse af afdelinger for ortopædi, geriatri og revalidering.

Efter at såvel amtsråd som byråd havde bemyndiget bestyrelsen til at gå i gang med udarbejdelse af projekt efter de i betænkningen indeholdte retningslinier, er der arbejdet intenst hermed. Arbejdet med projekteringen af den store sygehusudvidelse er overdraget til arkitekt Salling-Mortensen, Århus, som tidligere har opført en lang række sygehuse her i landet.

På Sundhedsstyrelsens byggekvota er som tidligere nævnt sygehusudvidelsen i Esbjerg optaget til igangsættelse i efteråret 1965.

Der har i den forløbne tid været afholdt en lang række byggemøder, hvori har deltaget samtlige overlæger, forstanderinder, sygeplejersker, økonoma, administration samt konsulenter repræsenterende de specialer, som endnu ikke findes på Centralsygehuset.

Man er nu så langt fremme med rammeplanlægningen, at man kan skimte, hvorledes sygehusvæsenet i Esbjerg i løbet af de nærmeste år vil komme til at se ud.

Centralsygehuset vil efter planerne komme til at rumme godt 500 senge, der fordeles på følgende specialer:

2 kirurgiske afdelinger
1 ortopædisk afdeling
1 børneafdeling
1 medicinsk afdeling
1 intensbehandlingsafdeling
1 psykiatrisk afdeling
1 neurologisk afdeling
1 øjenafdeling.

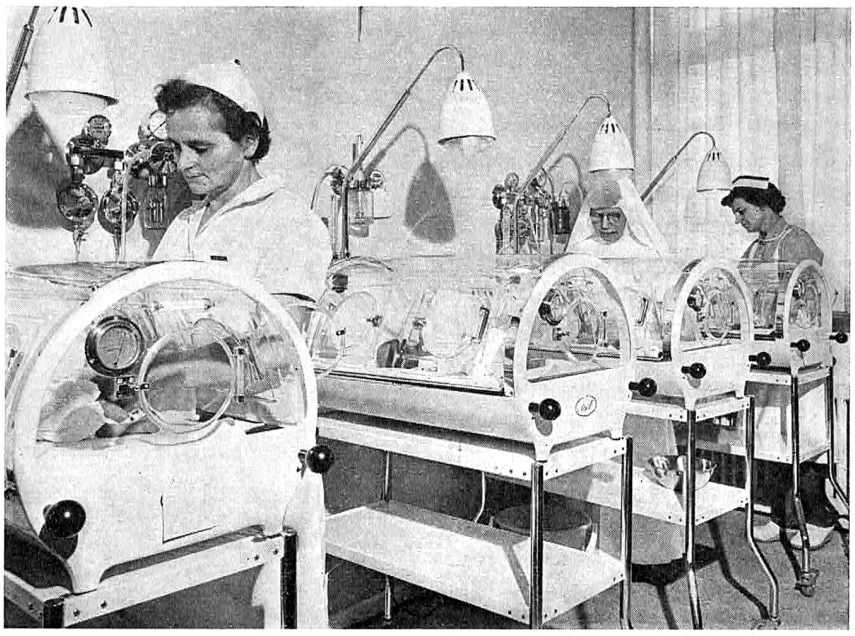
Sct. Josephs hospitals ca. 130 senge indgår i sygehusvæsenet og anvendes til gynækologisk afdeling og fødeafdeling samt indtil videre tillige til øre-, næse- og halsafdeling.

Spangsbjerg hospital, der den 1. juli 1962 overtoges af Centralsygehuset, får følgende afdelinger:

1 lungeafdeling
1 afdeling for geriatri og revalidering.

Samlet antal senge ca. 120.

Til betjening af de tre hospitaler vil der være følgende tværgående spe-



Spædbørnsstue med couveuser på Sct. Josephs hospital.

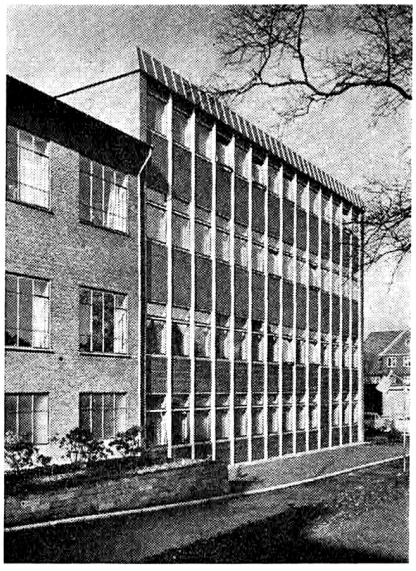
cialafdelinger, som ikke får selvstændige sengeafsnit:

1 radiologisk afdeling (2-delt)
1 centrallaboratorium
1 anæstesiologisk afdeling (2-delt)
1 fysiurgisk afdeling
1 patologisk afdeling
1 audiologisk klinik (høreklinik).

Flere af disse hjælpeafdelinger yder på konsulentbasis bistand til andre af amtets sygehuse.

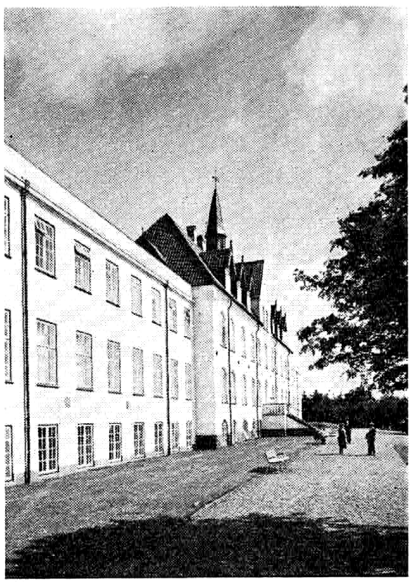
Oprettelse af nye afdelinger.

Som nævnt er man i fuld gang med projekteringen af udvidelsen, men dette er dog ikke ensbetydende med, at udbygningen med specialer venter, til det bygningsmæssige står færdigt.



Tilbygning til Sct. Josephs hospital rummende bl. a. gynækologisk/obstetrisk ambulatorium og høreklinikken.

Inddragelsen af Sct. Josephs hospital i det kommunale sygehusvæsen og erhvervelsen af Spangsbjerg hospital har muliggjort, at flere specialafdelinger allerede nu har kunnet etableres. Bygningsmæssige udvidelser har fundet sted på Sct. Josephs hospital, hvor Centralsygehusets gynækologisk/obstetriske afdeling har til huse. Endvidere er der i nybygningen indrettet en kommunal høreklinik — for øvrigt den første i landet med egen chef. Afdelingerne for øre-, næse- og halssygdomme og for øjensygdomme, der hidtil har været drevet på privat basis, men med tilskud fra det offentlige, fortsætter indtil videre, men vil senere blive afløst af offentlige afdelinger.



Spangsbjerg hospital.

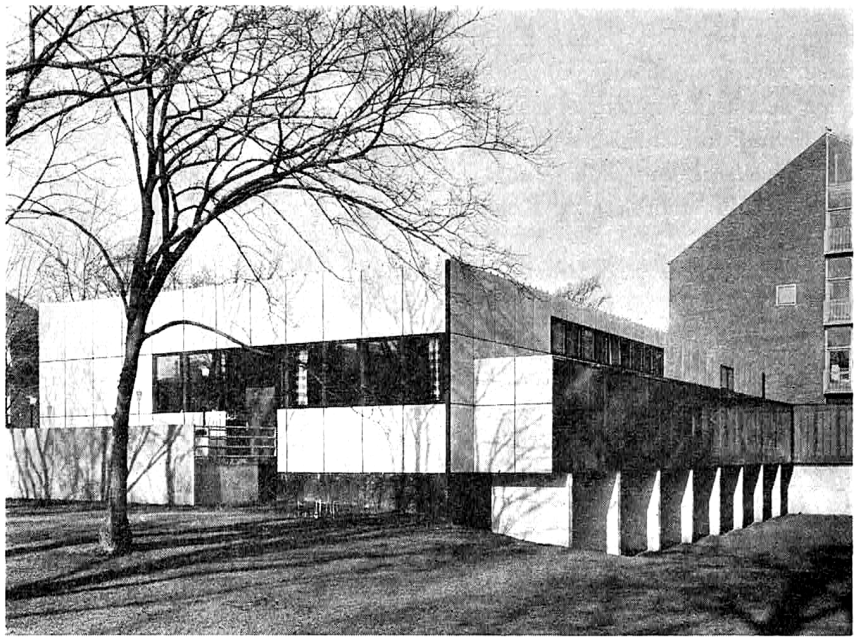
På Spangsbjerg hospital opretholdes en mindre lungeafdeling med personalefællesskab med Ribe amts tuberkulosestation. Fra 1. februar 1964 er på Spangsbjerg hospital oprettet en mindre, psykiatrisk afdeling, medens resten af hospitalet midlertidig anvendes til medicinsk afdeling.

På Centralsygehuset er opført en midlertidig tilbygning til ortopædisk afdeling og ambulatorium, der siden oprettelsen for 1½ år siden har været stærkt søgt. Til denne afdeling ydes særligt statstilskud gennem socialministeriet.

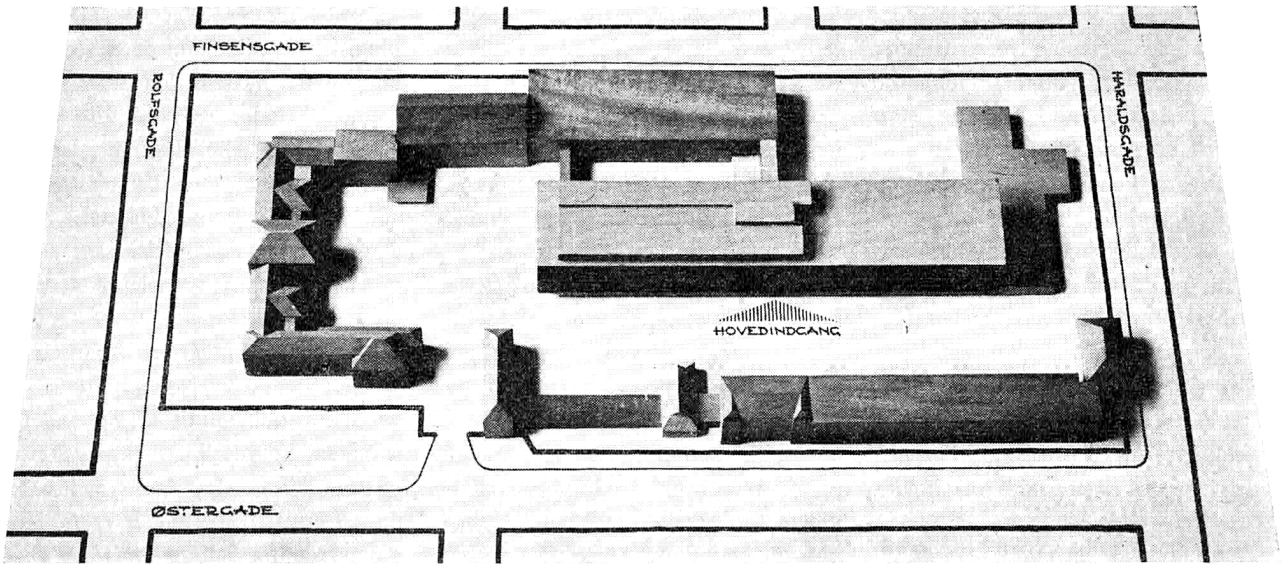
Subspecialiseringen inden for de forskellige lægelige specialer skrider i disse år stærkt frem, og det må forventes, at oprettelse af nye specialafdelinger i fremtiden vil vise sig ønskelig, ligesom der antagelig vil ske en dublering af visse af overlægestillingerne dels som følge af subspecialisering, dels som følge af afdelingernes vækst.

Indtil 1939 var der på det daværende kommunale sygehus ansat én overlæge, medens der pr. 1. april 1964 ved sygehusene i Esbjerg er ansat i alt 13 overlæger. Denne udvikling har særligt fundet sted i de seneste år, hvilket fremgår af nedenstående:

I 1939 er der 1 overlæge for samtlige afdelinger på sygehuset.
1.10.1939 oprettes en stilling som overlæge for en medicinsk afdeling, der udskilles fra kirurgisk afdeling.
1.5.1945 oprettes en stilling som overlæge for en nyindrettet røntgenafdeling.
1.10.1957 oprettes en stilling som overlæge i specialet anæstesiologi.



Ortopædisk ambulatorium og operationsafd. i midlertidig tilbygning på Centralsygehuset.



Modelfoto af Centralsygehuset efter udvidelsen.

1.6.1958 kirurgisk afdeling får 2 overlæger.

1.4.1961 oprettes en stilling som overlæge ved centrallaboratoriet.

15.8.1961 oprettes en stilling som overlæge ved en ny ortopædisk afdeling på Centralsygehuset.

1.4.1962 oprettes en stilling som overlæge ved en ny gynækologisk/obstetrisk afdeling på Sct. Josephs hospital.

1.7.1962 overtager Centralsygehuset lungeafdelingen på Spangsbjerg hospital.

1.12.1963 oprettes en stilling som overlæge ved Centralsygehusets audiologiske klinik (høreklinikken) på Sct. Josephs hospital.

1.1.1964 ansættes yderligere en anæstesiologisk overlæge.

1.2.1964 oprettes en stilling som overlæge ved en psykiatrisk afdeling, som midlertidig indrettes på Spangsbjerg hospital.

1.4.1964 ansættes yderligere en overlæge ved røntgenafdelingen.

At det nu kniber med plads på sygehuset siger sig selv, hvorfor alle på sygehuset ansatte med forventning ser hen til den store sygehusudvidelse.

Det nye centralsygehus.

Hosstående fotografi af en model til det udvidede centralsygehus efter den indtil nu udarbejdede rammeplan kan give læseren et indtryk af, hvorledes sygehuset vil komme til at tage sig ud, når byggeriet formentlig ca.1969-70 er afsluttet. Som det vil ses, er der af det nuværende sygehus bevaret hovedbygningen mod Rolfsgade/Østergade/Finsensgade med den i 1955 tilbyggede behandlingsfløj. Endvidere er administrationsbygningen, kedelhus og vaskeribygning samt lægeboligen mod Haraldsgade bevaret. Den øvrige del af det nuværende sygehus, d.v.s. køkken, kapel, den gamle tuberkuloseafdeling og epidemiafdelingen er fjernet. Herved er størstedelen af sygehusarealet frigjort, således at det har været muligt at gennemføre en bygningsform, som i de senere år har vundet frem i udlandet, men som først nu prøves i Danmark (Rigshospitalet, Horsens kommunehospital, det nye sygehus i Herlev m. fl.).

Patientbygningen, som strækker sig op gennem terrænet parallelt løbende med en udvidelse af behandlingsbygningen, hvormed den er forbundet ved 2 forbindelsesbygninger, består af et nord-sydgående hus med sygestuerne beliggende langs begge facader og de brede gavle. Bygningstypen udføres om en dobbeltkorridorbygning i 4 etager med i alt 384 senge fordelt med 2 afsnit à 48 senge på hver etage.

Sygestuerne forsynes med direkte adgang til toilet-skyllerum og brusebad, medens øvrige hjælperum, depoter o. lign. er beliggende midt i bygningen omgivet af korridorerne mod sygestuerne.

Ved anvendelse af denne bygningstype opnår man stor koncentration af sengepladserne og deraf følgende minimalt behov for elevatortransport, god udnyttelse af hjælperum og mulighed for etablering af økonomisk hensigtsmæssig driftsform.

Fra et fælles knudepunkt i bygningens midte er der korridorforbindelse til den langs Finsensgade udbyggede behandlingsbygnings etager. Da patientbygningen rummer 96 senge pr. etage, vil det sige, at 96 senge har direkte adgang til henholdsvis operationsafdelingen og røntgenafdelingen uden at skulle befordres med elevator.

Foruden hovedkorridorforbindelsen mellem patient- og behandlingsbygningernes hovedknudepunkter er der etableret en intern korridorforbindelse mellem en afdeling for intensiv terapi i patientbygningen mod syd på 1. sal og operationsafdelingen.

I terrænplanet findes hovedindgangen til det nye sygehus i patientbygningens midte. En mellem patient- og behandlingsbygningen tværgående vestibule rummer de nødvendige facili-

teter for besøgende og ambulante patienter. Fra vestibulen fører trapper og elevatorer til patientafdelingerne og til behandlingsafdelingerne samt de dertil knyttede lægekontorer.

I direkte kontakt med vestibulen er der adgang til kirurgisk ambulatorium, skadestuer, ortopædisk ambulatorium, medicinsk ambulatorium, centrallaboratorium og modtagelsesafdeling, der har fælles ekspedition.

For tilskadekomne og indlæggelser af patienter, der kommer i ambulance, etableres ny tilkørsel mod Finsensgade, hvorved sygehusterrænet holdes fri for generende kørsel.

Den udvidede behandlingsbygning rummer supplerende afdelinger for røntgen, operationer og ambulatorier og i underetagen fysioterapi og beskæftigelsesterapi m. m.

I patientbygningens parterreetage indrettes foruden centrallaboratorium, som beslaglægger hele den nordlige halvdel, sengeredningscentral i forbindelse med modtagelsesafdeling samt centralsterilisation og centralforsyning. I underetagen findes depoter, reservebehandlingsafsnit til anvendelse i katastrofesituationer samt personalegarderober m. m.

I en etage oven på patientbygningen indrettes hovedkøkken og kantine for personalet og evt. oppegående patienter.

Det er i øvrigt tanken at gennemføre et system, som vinder frem i udlandet med hensyn til madtransporten, idet man serverer maden direkte fra køkkenet til patienten, som forud har haft mulighed for at vælge mellem forskellige retter. Herved opnår man at frigøre sygeplejepersonalet for et arbejde, som vel kan siges ikke at være sygeplejerskearbejde.

Ved den sidste etape af byggeriet, hvor den nuværende epidemiafdeling fjernes, tilbygges lokaliteter for prosektor, kapel samt ceremoniplads med udgang mod Haraldsgade.

Udvidelsesmuligheder for sygehuset er herudover til rådighed ved en videre forlængelse af behandlingsbygningen mod Finsensgade med forbindelse til den udvidede patientbygning.

Den på modellen angivne bebyggelse langs Østergade, der tænkes anvendt til personale: læger, korttidsansatte sygeplejersker og elever, stilles foreløbigt i bero, idet langt den overvejende del af personalet ønsker at bo uden for sygehuset. Opførelse af funktionærboliger på sygehuset vil derfor formentlig kun ske i et ret ringe omfang.

Endelig vil det blive nødvendigt at forøge administrationens kontorlokaler med tilbygning langs Østergade.

I forbindelse med omtalen af sygehusvæsenet i Esbjerg bør det nævnes, at Ribe amts sygeplejeskole, som har administrationsfællesskab med Centralsygehuset, er beliggende i Haraldsgade lige over for sygehuset i nyopførte bygninger. Her får alle sygeplejeelever i Ribe amt deres teoretiske uddannelse, medens den praktiske uddannelse finder sted på alle amtets sygehuse. For alle elever er der fastlagt en turnus, der tilsigter at give alle en fyldig grunduddannelse. Også den praktiske uddannelse sker i nøje samarbejde med sygeplejeskolens ledelse.

Ribe amts sygeplejeskole i Haraldsgade.



Som det fremgår af foranstående redegørelse, er der i de seneste år sket en stærk udbygning af de lægelige specialer. En yderligere ekspansion vil næppe kunne ske, før sygehusudvidelsen er en realitet. Der er tidligere gjort rede for udbygningen af lægestabene. Det skal også her nævnes, at den stærke udbygning af sygehusene, som finder sted over hele landet, har medført mangel på kvalificeret personale — noget forskelligt i de enkelte dele af landet, men nok mest følelig på de mindre, blandede sygehuse, hvor udbygning alene af økonomiske grunde ikke kan ske.

Antallet af beskæftigede ved sygehusene i Esbjerg er ifølge budgettet for 1964-65 opgjort til 611 personer med en samlet lønudgift på kr. 12.161.300.

Man må ønske, at der i de nærmeste år vil ske en fortsat tilgang af personale til sygehusene — det være sig læger, sygeplejersker, sygehjælpere, laboranter, fysioterapeuter og andre, således at der bliver personale til at befolke de store sygehusudvidelser rundt om ved landets sygehuse. I denne forbindelse peges på, at en smidig arbejdstilrettelæggelse med særlig hensyntagen til gifte funktionærers private forhold formentlig vil kunne medvirke til, at den arbejdsreserve, som findes blandt kvinder, der ved ægteskabs indgåelse har forladt sygehustjenesten, atter vil kunne kaldes frem. Således vil oprettelse af børnehaver og vuggestuer i tilslutning til sygehusene, hvor funktionærernes børn i arbejdstiden kan blive passet mod en mindre betaling, og en lempeligere beskatningsform for gifte sikkert få mange kvinder til at genoptage deres hospitalsarbejde.

INDKOMSTFORHOLDENE

i Esbjerg i 1962

I. Indledende bemærkninger.

I nærværende hefte er — på grundlag af oplysninger fra Esbjerg skattevæsen — for skatteåret 1963-64 givet en oversigt over indtægts- og formueforholdene i Esbjerg, således som de fremgår af ligningen til personlig opholdskommuneskat. De i oversigten nævnte indkomstbeløb refererer sig ganske overvejende til kalenderåret 1962 og formuebeløbene til udgangen af dette år.

Tilsvarende oversigter er tidligere givet her i tidsskriftet. Den sidste — for skatteåret 1962-63 svarende til kalenderåret 1961 — findes i tidsskriftet marts 1963.

Ved indkomst forstås overalt den ansatte indkomst, d.v.s. den skattepligtige indkomst efter fradrag af betalte personlige skatter, de i henhold til skatteloven tilladte fradrag for forsikringer, kontingenter m. v., herunder lønmodtagerfradrag, og de nedslag, som tilkommer pensionister og andre, og nedslag i anledning af sygdom, dødsfald m. m.

Endelig må haves i erindring, at oversigten vedrører hovedligningen, d.v.s. at den er baseret på tal, hvoraf mange senere er ændret — i opad- eller nedadgående retning — af skattemyndighederne.

II. Hovedresultater.

Af tabel 1 fremgår, at antallet af skatteydere er steget til 24.712. Heri er ikke medregnet 730 skatteydere, som i henhold til bestemmelserne om beskatning af sømænd er opført på sømandsskattelisten. Af de 24.712 skattepligtige havde 4.056 en så lav indtægt (skalaindkomsten 0 kr.), at de ikke blev pålignet personlig opholdskommuneskat. Det fremgår videre af tabellen, at indkomsten i 1962 var 158 % større end i 1949. I denne forbindelse må haves i erindring, at indførelsen af sømandsskatteordningen medførte, at den ansatte indkomst blev mindst 6 mill. kr. lavere, end den ellers ville være blevet.

Fra 1961 til 1962 steg indkomsten med 28,9 mill. kr. eller ca. 11 % (mod 32,3 mill. kr. eller ca. 14 % det foregående år). Som det vil fremgå af det følgende, indtraf der betydelige indtægtsstigninger i næsten alle erhverv.

Indtægtsstigningen er nærmere belyst i tabel 2, hvoraf det fremgår, at indkomsten pr. skattepligtig og pr. indbygger siden 1949 er steget henholdsvis 122 % og 119 %. Til sammenligning kan anføres, at pristallet i samme periode steg med 59 %, d. v. s. at indtægterne er steget betydeligt mere end pristallet. I denne forbindelse må i øvrigt tages i betragtning, at der i den nævnte periode er kommet gunstigere fradrags- og afskrivningsregler m. v., der medfører, at forskellen mellem indkomststigningen og prisstigningen er større end forskellen mellem de nævnte procentvise stigninger.

Af betydning for det almindelige velstandsniveau i byen er imidlertid ikke blot gennemsnitsindtægterne, men også hvorledes indtægterne fordeler sig på de skattepligtige. Det fremgår af tabel 3, at der har fundet en almindelig forskydning sted i opadgående retning.

I 1949 havde 83,4 % af de skattepligtige ansatte indtægter under 8.000

Tabel 1. **Antal skattepligtige og ansat indkomst.**

År	Antal skattepligtige	Samlet ansat indkomst	
		absolutte tal mill. kr.	forholdstal 1949=100
1949	21.211	112,0	100
1951	21.791	122,8	110
1953	22.146	144,6	129
1955	22.603	165,7	148
1957	23.189	186,6	167
1958	23.642	204,7	183
1959	23.526[1])	219,1	196
1960	23.824[1])	228,0	204
1961	24.249[1])	260,3	232
1962	24.712[1])	289,2	258

[1]) Heri er ikke medregnet sømænd under sømandsbeskatningen.

Tabel 2. **Gennemsnitlig ansat indkomst pr. skattepligtig og pr. indbygger.**

År	Gennemsnitlig ansat indkomst			
	pr. skattepligtig		pr. indbygger[1])	
	absolutte tal kr.	forholdstal 1949=100	absolutte tal kr.	forholdstal 1949=100
1949	5.280	100	2.364	100
1951	5.640	107	2.518	107
1953	6.530	124	2.901	123
1955	7.330	139	3.235	137
1957	8.048	152	3.555	150
1958	8.660	164	3.821	162
1959	9.312	176	4.016	170
1960	9.568	181	4.122	174
1961	10.735	203	4.675	198
1962	11.704	222	5.183	219

[1]) Ved årets slutning.

Tabel 3. **Antal skattepligtige fordelt efter den ansatte indkomsts størrelse.**

Ansat indkomst kr.	1949 %	1951 %	1953 %	1955 %	1957 %	1959 %	1960 %	1961 %	1962 %
under 2.000 ...	23,4	24,3	22,5	20,8	18,2	14,7	13,2	12,5	11,0
2.000 — 3.999 ...	17,9	15,1	14,2	13,2	13,5	13,3	12,9	11,2	12,1
4.000 — 5.999 ...	22,3	16,6	12,0	10,7	8,9	8,4	8,5	8,6	8,6
6.000 — 7.999 ...	19,8	22,1	19,2	15,5	10,8	9,0	8,5	7,3	6,6
8.000 — 9.999 ...	7,9	10,8	14,7	16,2	16,6	13,5	12,1	9,2	7,4
10.000 — 14.999 ...	5,9	8,1	12,3	16,2	21,8	26,1	28,9	29,0	25,3
15.000 — 19.999 ...	1,5	1,6	2,8	4,0	6,4	8,8	10,1	13,1	16,6
20.000 — 49.999 ...	1,2	1,2	2,1	3,1	3,6	5,7	5,4	8,5	11,7
50.000 og derover ...	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,5	0,4	0,6	0,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabel 4. **Antal skattepligtige og samlet ansat indkomst i 1962 fordelt på hovederhvervsgrupper.**

Erhvervsgruppe	Antal skatte-pligtige	Samlet ansat indkomst 1.000 kr.	Procentvis fordeling af	
			skatte-pligtige	ansat indkomst
1. Selvstændige landbrugere	87	907,5	0,4	0,3
2. Landbrugsmedhjælpere	24	202,8	0,1	0,1
3. Andre under landbrug m. v. ...	157	2.043,0	0,6	0,7
4. Fiskeskippere og partfiskere	1.437	23.616,4	5,8	8,2
5. Håndværksmestre	744	13.241,4	3,0	4,6
6. Direktører og fabrikanter	388	11.598,1	1,6	4,0
7. Selvstændige handlende	811	14.792,5	3,3	5,1
8. Andre selvstændige erhvervs-drivende	231	4.916,7	0,9	1,7
9. Funktionærer	2.119	29.743,8	8,6	10,3
10. Arbejdere	8.106	101.029,5	32,8	34,9
11. Tjenestemænd samt kontor-personale	2.505	43.497,8	10,1	15,0
12. Liberale erhverv	340	9.857,6	1,4	3,4
13. Andre erhverv	5.546	24.219,1	22,4	8,4
14. Personer ude af erhverv	63	261,7	0,3	0,1
15. Andre uangivne erhverv	2.154	9.300,8	8,7	3,2
I alt	24.712	289.228,7	100,0	100,0

kr. I 1962 havde kun 38,3 % indtægter af denne størrelse.

Lidt under halvdelen af indtægterne (49,3 %) samler sig nu i indtægtsgrupperne 8.000—19.999 kr. I 1949 havde kun godt en syvendedel (15,3 %) af de skattepligtige indtægter af denne størrelse.

Af de skattepligtige havde 23,1 % (5.719 personer) indtægter under 4.000 kr. Af disse var 4.601 personer — eller langt hovedparten — husassistenter, lærlinge og elever, folke- og invalidepensionister (hvoraf de fleste har fået nedslag), rentiers m. v., andre personer ude af erhverv og andre uangivne erhverv.

III. Indkomstfordeling efter erhvervsgrupper.

I hovedoversigten side 34—35 er der givet oplysninger om indkomstforholdene for de enkelte erhvervsgrupper. Idet man med hensyn til enkeltheder henviser til denne oversigt, skal man fremkomme med oplysninger af mere almindelig karakter.

Tabel 4 giver en oversigt over antal skattepligtige og samlet indkomst i 1962 fordelt på hovederhvervsgrupper og viser, hvilken andel de enkelte grupper har i den samlede indkomst. Af det samlede indkomstbeløb i 1962, ca. 289 mill. kr., falder godt $\frac{1}{3}$ på arbejdere, godt $\frac{1}{7}$ på tjenestemænd samt kontorpersonale, godt $\frac{1}{10}$ på funktionærer og knap $\frac{1}{12}$ på fiskeskippere og partfiskere. Personer ude af erhverv samt andre uangivne erhverv, der tilsammen udgør ca. $\frac{1}{11}$ af de skattepligtige, har kun en andel på ca. $\frac{1}{30}$ af den samlede indkomst.

Tabel 5 belyser størrelsen af og bevægelsen i den gennemsnitlige ansatte indkomst i 1959-62 inden for de forskellige hovederhvervsgrupper. Det fremgår af tabellen, at direktører og fabrikanter havde den højeste gennemsnitsindtægt. Derefter følger liberale erhverv, andre selvstændige erhvervsdrivende, selvstændige handlende, håndværksmestre, tjenestemænd samt kontorpersonale.

Den gennemsnitlige stigning for samtlige skattepligtige har i 1960, 1961 og 1962 udgjort henholdsvis 2,7, 12,2 og 9,0 %, men disse gennemsnitsprocenter dækker over stærkt varierende svingninger inden for de forskellige erhvervsgrupper.

Særlig store svingninger er der inden for liberale erhverv, direktører og fabrikanter, fiskeskippere og partfiskere, tjenestemænd samt kontorpersonale og andre erhverv.

En særlig interesse knytter der sig naturligt til fiskerierhvervet i videre forstand, idet dette erhvervs indtjeningsmuligheder er af særlig stor betydning for bysamfundets økonomi, jfr. artiklen: Erhvervsudviklingen i Esbjerg 1948-58 i dette tidsskrift januar 1960, hvoraf fremgår, at $\frac{1}{3}$—$\frac{1}{2}$-delen af lønindtægten direkte og indirekte stammer fra fiskeriet.

Af den samlede indkomst i 1962 på 289,2 mill. kr. faldt 30,9 mill. kr. eller 10,7 % på fiskerierhvervet, d. v. s. at fiskerierhvervet i videre forstand havde en lidt større andel af indtægterne end i 1961, da den udgjorde 10,2 %.

Tabel 6 er en oversigt over den gennemsnitlige indkomst og bevægelserne i denne siden 1958. Den viser, at de store indkomststigninger, som fiskeskippere og partfiskere havde i 1961, har fortsat den stigende tendens, og at håndværksmestre med erhverv baseret på fiskeri efter faldende indtægter såvel i 1960 som i 1961

Tabel 5. **Gennemsnitlig ansat indkomst fordelt på hovederhvervsgrupperne 1959–62.**

Erhvervsgrupper	Gennemsnitlig ansat indkomst				Procentvis stigning		
	1959 kr.	1960 kr.	1961 kr.	1962 kr.	1959-60	1960-61	1961-62
1. Selvstændige landbrugere	10.075	8.967	9.818	10.431	÷ 11,0	9,5	6,2
2. Landbrugsmedhjælpere	5.278	5.872	7.000	8.450	11,3	19,2	20,7
3. Andre under landbrug m. v.	9.748	10.397	12.047	13.013	6,6	15,9	8,0
4. Fiskeskippere og partfiskere	15.527	12.127	13.294	16.435	÷ 21,9	9,6	23,6
5. Håndværksmestre	13.847	14.793	16.365	17.798	6,8	10,6	8,8
6. Direktører og fabrikanter	26.792	26.475	26.250	29.892	÷ 1,2	÷ 0,8	13,9
7. Selvstændige handlende	14.485	14.473	16.212	18.240	÷ 0,1	12,0	12,5
8. Andre selvstændige erhvervsdrivende	17.448	17.035	19.935	21.284	÷ 2,4	17,0	6,8
9. Funktionærer	10.806	11.208	12.864	14.037	3,7	14,8	9,1
10. Arbejdere	9.606	10.124	11.286	12.464	5,4	11,5	10,4
11. Tjenestemænd samt kontorpersonale	13.224	13.307	16.008	17.364	0,6	20,3	8,5
12. Liberale erhverv	22.833	23.647	28.342	28.993	3,6	19,9	2,3
13. Andre erhverv	3.614	3.280	4.160	4.367	÷ 9,2	26,8	5,0
14. Personer ude af erhverv	3.126	3.366	3.927	4.154	7,7	16,7	5,8
15. Andre uangivne erhverv	3.485	3.921	3.890	4.318	12,5	÷ 0,8	10,1
Tilsammen	9.312	9.568	10.735	11.704	2,7	12,2	9,0

Tabel 6. **Gennemsnitlig ansat indkomst og procentvis stigning for skattepligtige, hvis virksomhed er baseret på fiskeri.**

Erhvervsgruppe	Gennemsnitlig ansat indkomst				Procentvis stigning		
	1959 kr.	1960 kr.	1961 kr.	1962 kr.	1959-60	1960-61	1961-62
Fiskeskippere	18.264	13.923	15.198	18.902	÷ 23,8	9,2	24,4
Fiskeeksportører	21.425	19.393	26.731	26.946	÷ 9,5	37,8	0,8
Håndværksmestre med erhverv baseret på fiskeri	27.453	23.073	21.317	23.412	÷ 16,0	÷ 7,6	9,8
Partfiskere	14.736	11.402	12.538	15.453	÷ 22,6	10,0	23,2
Fiskepakkere	10.796	11.296	12.672	13.305	4,6	12,2	5,0
Andre arbejdere ved fiskeri	9.809	10.049	10.831	12.816	2,4	7,8	18,3
Tilsammen	14.957	12.173	13.419	16.034	÷ 18,6	10,2	19,5

Tabel 7. **Gennemsnitsindkomst pr. indkomstansat person.**

År	Århus kr.	Odense kr.	Aalborg kr.	Esbjerg kr.	Randers kr.	Horsens kr.	Kolding kr.
1955	7.008	7.500	7.132	7.660	6.646	6.380	7.054
1956	7.453	8.041	7.745	8.254	7.151	6.817	7.405
1957	7.722	8.417	7.934	8.442	7.526	7.161	7.754
1958	8.104	8.646	8.101	8.983	7.788	7.488	7.874
1959	8.731	9.459	8.710	9.666	. . .	8.048	8.978
1960	9.320	10.136	9.418	9.893	9.252	8.899	9.642
1961	10.432	11.280	10.502	11.060	10.553	10.115	10.514
1962	11.356	12.342	11.387	12.064	11.512	11.052	11.939

nu har fået stigende indtægter, hvorimod fiskeeksportørernes indtægter nærmest er stagneret.

IV. Sammenligning med andre større byer.

Tabel 7 viser gennemsnitsindkomsterne i de 7 største købstæder. Det bemærkes, at disse gennemsnitsindkomster er beregnet på grundlag af oplysninger om de ansatte indtægter før fradrag i henhold til de gældende lovbestemmelser, og at de derfor er noget højere end de foran omtalte gennemsnitsindkomster.

Tabellen viser, at i årene 1955-59 havde Esbjerg de højeste gennemsnitsindkomster, men at gennemsnitsindkomsterne i 1960-62 var lavere i Esbjerg end i Odense.

V. Formueforhold.

Ved formueopgørelserne regnes der med formuegenstandenes statusværdier, der ofte er væsentlig lavere end disse genstandes handelsværdi. Desuden ses der bort fra indbo, gangklæder, smykker o. l. samt ikke forfaldne livsforsikringsbeløb, idet disse værdier ikke er skattepligtig formue. De på dette grundlag opgjorte samlede formuer har ligesom indtægterne udvist en betydelig stigning siden 1949, idet den samlede formue er steget fra 178,8 mill. kr. til 455,8 mill. kr. eller med 155 %.

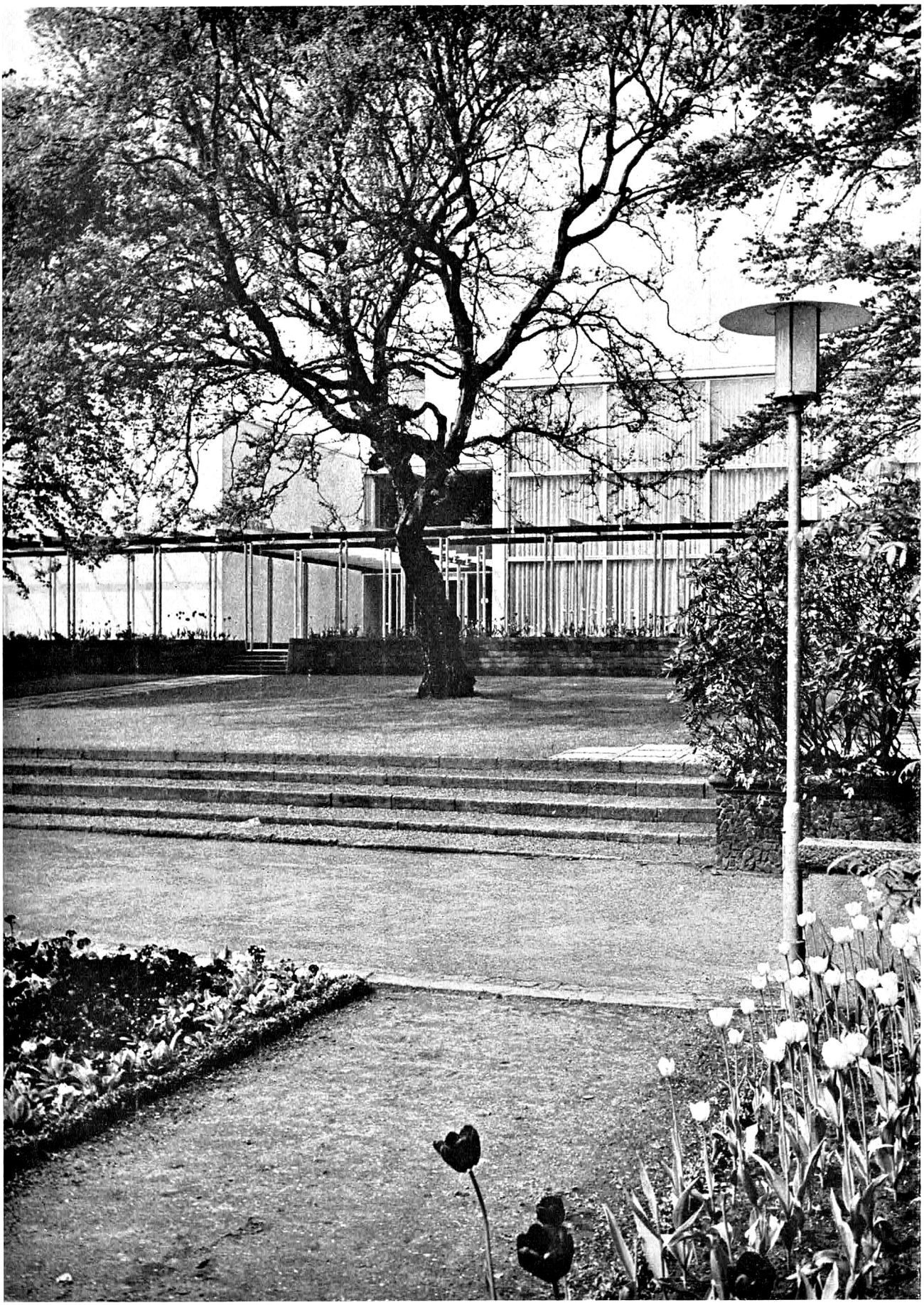
Antallet af formueejere er steget fra 11.520 til 13.933 eller med kun 21 %.

Den gennemsnitlige formue pr. skattepligtig med formue er steget fra 15.523 kr. til 32.715 kr., d. v. s. at den er mere end fordoblet.

Erhvervsgrupper	Ansat				
	0— 2.999 kr.	3.000— 3.999 kr.	4.000— 5.999 kr.	6.000— 7.999 kr.	8.000— 9.999 kr.
1. LANDBRUG, FISKERI m. v.					
10–12. Landbrugere, selvstændige	9	2	7	6	19
13. Landbrugsmedhjælpere	1	2	3	7	4
14. Arbejdere ved land- og skovbrug	1	—	—	—	—
15. Andre beskæftigede ved land- og skovbrug	—	—	1	1	2
16. Gartnere (selvstændige)	4	2	5	4	2
17. Gartnerimedhjælpere	4	—	3	2	10
18. Fiskeskippere (kutterejere)	32	5	10	17	12
19. Partfiskere	30	5	24	38	77
2. HÅNDVÆRK					
20. Håndværksmestre i næringsmiddelindustrien	3	2	5	3	9
21. Håndværksmestre i tekstilindustrien	—	1	1	1	2
22. Håndværksmestre i bygningsindustrien	2	2	6	12	13
23. Håndværksmestre i jern- og metalindustrien	2	—	3	1	4
24. Håndværksmestre med erhverv baseret på fiskeri	1	—	—	2	—
25. Håndværksmestre i andre erhverv	14	6	14	20	24
3. INDUSTRI, HANDEL OG TRANSPORT					
30. Direktører	4	—	2	4	8
31. Fabrikanter	4	—	1	1	3
32. Grosserere	—	—	—	2	3
33. Købmænd og detailhandlende m. v.	14	1	8	20	15
34. Handlende med manufaktur	2	3	2	6	5
35. Andre handlende	29	7	28	40	43
36. Hotelejere og restauratører	1	1	1	2	3
37. Vognmænd o. l.	5	3	3	3	18
38. Entreprenører	—	—	—	—	—
39. Fiskeeksportører	7	1	2	1	1
4. FUNKTIONÆRER					
40. Tekniske funktionærer	6	2	3	6	6
41. Butikspersonale	47	35	70	73	73
42. Repræsentanter	—	2	8	3	15
43. Tjenere	5	6	10	18	12
44. Underordnet personale ved søtransport	33	8	11	8	11
45. Andre funktionærer	15	7	24	38	47
5. ARBEJDERE					
50. Bagersvende	3	2	—	3	12
51. Murersvende	7	—	4	4	13
52. Snedkersvende	6	4	9	4	11
53. Smede- og maskinarbejdere	24	7	7	22	24
54. Svende og øvrige faglærte arbejdere	77	32	77	94	141
55. Arbejdsmænd	232	100	238	337	454
56. Chauffører, kuske og bude	91	53	54	35	51
57. Havnearbejdere	2	3	6	11	14
58. Fiskepakkere	2	2	7	9	22
59. Arbejdere ved andre erhverv baseret på fiskeri	4	6	11	14	19
6. TJENESTEMÆND SAMT KONTORPERSONALE					
60. Administrations- og kontorpersonale i offentlig virksomhed	4	—	2	3	4
61. Administrations- og kontorpersonale i privat virksomhed	23	12	20	25	61
62. Administrations- og kontorpersonale i øvrigt	3	3	5	7	17
63. Jernbane-, post-, politi- og toldfunktionærer	1	2	4	7	21
64. Andre tjenestemænd	6	9	20	12	12
65. Overordnet personale ved søtransport	7	1	2	6	6
7. LIBERALE ERHVERV					
70. Læger (selvstændige, praktiserende og overlæger)	—	—	—	—	1
71. Advokater	—	—	2	1	—
72. Tandlæger	—	—	—	—	1
73. Ingeniører og arkitekter (selvstændige)	1	1	2	3	1
74. Andre liberale erhverv	6	4	8	5	10
8. ANDRE ERHVERV					
80. Husassistenter o. l.	172	102	234	132	53
81. Lærlinge og elever	562	466	437	171	97
82. Folke- og invalidepensionister	1.658	197	357	145	81
83. Rentiers m. v.	37	17	48	47	92
84. Andre personer ude af erhverv	29	4	12	10	4
85. Andre uangivne erhverv	1.090	267	296	181	158
Tilsammen	4.322	1.397	2.117	1.627	1.821

elt efter erhverv og ansat indkomst.

dkomst					Skattepligtige i alt	Samlet indkomst 1.000 kr.	Gennemsnitlig ansat indkomst kr.	‰ af samtlige skattepligtige
10.000–14.999 kr.	15.000–19.999 kr.	20.000–29.999 kr.	30.000–49.999 kr.	50.000 kr. og derover				
30	11	2	1	—	87	907,5	10.431	3,5
5	2	—	—	—	24	202,8	8.445	1,0
1	—	—	—	—	2	15,0	7.500	0,1
3	3	3	—	—	13	186,3	14.330	0,5
25	13	4	4	—	63	849,4	13.483	2,6
41	13	5	1	—	79	992,3	12.560	3,2
71	94	115	47	6	409	7.730,8	18.901	16,6
359	267	202	26	—	1.028	15.885,6	15.452	41,6
31	35	33	10	1	132	2.454,9	18.597	5,3
12	7	2	1	—	27	384,1	14.225	1,1
54	62	54	23	14	242	5.093,0	21.045	9,8
6	17	13	4	—	50	889,0	17.780	2,0
—	5	5	4	—	17	398,0	23.411	0,7
97	48	34	17	2	276	4.022,4	14.573	11,2
32	72	76	53	24	275	8.046,1	29.258	11,1
17	22	33	18	14	113	3.552,0	31.433	4,6
10	9	13	10	6	53	1.629,8	30.752	2,1
64	52	54	15	5	248	4.154,2	16.750	10,0
9	7	10	5	5	54	1.057,5	19.583	2,2
119	85	53	33	19	456	7.951,0	17.436	18,5
4	6	7	11	3	39	1.004,2	25.748	1,6
40	29	21	8	5	135	2.403,4	17.802	5,5
4	—	2	—	1	7	161,8	23.114	0,3
6	10	7	11	4	50	1.347,3	26.946	2,0
71	108	98	22	1	323	6.125,6	18.964	13,1
161	75	34	4	—	572	5.947,8	10.398	23,1
82	74	49	5	—	238	3.829,4	16.089	9,6
27	12	8	—	—	98	1.043,3	10.644	4,0
77	60	7	1	—	216	2.474,7	11.456	8,7
195	219	112	14	1	672	10.323,0	15.361	27,2
51	31	12	—	—	114	1.606,5	14.092	4,6
74	78	20	1	—	201	2.938,2	14.617	8,1
107	84	30	1	—	256	3.746,4	14.634	10,4
230	169	52	2	1	538	7.648,8	14.217	21,8
779	534	188	18	3	1.943	26.597,3	13.688	78,6
1.473	625	146	7	—	3.612	40.857,8	11.312	146,2
347	176	63	1	—	871	10.133,8	11.634	35,2
61	41	12	—	—	150	1.996,1	13.307	6,1
111	61	8	1	—	223	2.967,1	13.305	9,0
77	46	21	—	—	198	2.537,5	12.815	8,0
69	108	78	18	—	286	5.301,3	18.536	11,6
244	161	120	20	2	688	10.400,7	15.117	27,8
34	19	15	3	—	106	1.461,6	13.788	4,3
307	242	104	9	1	698	11.159,5	15.987	28,2
114	138	171	119	10	611	13.318,7	21.798	24,7
22	43	27	2	—	116	1.856,0	16.000	4,7
2	1	14	13	22	53	2.558,0	48.264	2,1
2	5	3	11	4	28	988,1	35.289	1,1
1	1	6	7	5	21	735,3	35.014	0,9
4	22	35	18	9	96	2.620,4	27.295	3,9
20	27	35	20	7	142	2.955,8	20.815	5,7
25	1	—	—	—	719	3.529,2	4.908	29,1
101	18	14	2	—	1.868	8.803,2	4.712	75,6
63	8	3	2	—	2.514	7.677,2	3.053	101,7
165	27	9	3	—	445	4.209,5	9.459	18,0
4	—	—	—	—	63	261,7	4.153	2.6
122	19	8	11	2	2.154	9.300,8	4.317	87,2
6.262	4.102	2.250	637	177	24.712	289.228,7	11.704	1.000,0



Majstemning i byparken